

Diplomiloo

370 479

E. V.

TARTU ÜLIKOOLA

DIIGUSTEADUSKONN

30 det. 1939

Nr 662,

TARTU

Märkmeid autoriõigusest, selle kaitsest

ja

"Autoriõiguse kaitse seaduse" projektist

Paul Ambur

2353

Tartu 1939

Loetelus and 2 II 1940 ärgskod.

S i s u k o r d

I. Sissejuhatavat	lk. 3
II. Autoriõiguse seadusliku kaitse arenemisest üksikutes maades.	lk.11
1. Eelmärkmeid	lk.11
2. Inglismaal.	lk.14
3. Inglise asumaades, protektoraatides ja dominioonides	lk.17
4. Prantsusmaal.	lk.20
5. Põhja-Ameerika Ühendriikides.	lk.22
6. Rootsis	lk.26
7. Saksamaal	lk.27
8. Soomes.	lk.30
9. Venemaal ja Eestis.	lk.32
III. Rahvusvahelisest autorikaitsest	lk.35
IV. Autoriõiguse olemusest	lk.40
1. Autoriõiguse objektidest.	lk.40
2. Autoriõiguse subjektidest	lk.53
3. Autoriõiguse sisu ja kestvus.	lk.58
V. Autoriõiguse kaitse seaduse projektist.	lk.63
1. Eelmärkmeid	lk.63
2. Autoriõiguse kaitse objektidest.	lk.71
3. Autoriõiguse subjektidest	lk.84
4. Autoriõiguse sisust	lk.92
5. Lõppmärkmeid.	lk.97
VI. Kasutatud kirjandus	lk.99

I. Sissejuhatavat.

Iga riigi seadusandlus ja õiguskord on loodud selleks, et pakkuda kaitset oma kodanikkude elule ja varandusele ning hoolitseda kodanikkude ja ühiskonna üldise hüvangu eest. Kui inimese elule ja materjaalsele varandusele pakkus riik kaitset juba oma algelisemas kujus, siis vaimsete varade riiklik kaitse on alles hilisema aja tulemus. Vaimse töö ja loomingu kaitse on arenenud ühes tehnikaga. Nii kuidas on inimhõimustus suutnud ikka rohkem ja rohkem rakendada loodusjõude enda teenistusse, kuidas ta on suutnud leiutada mehaanilisi vahendeid vaimse loomingu paljundamiseks ja levitamiseks, on kasvanud ka vajadus vaimse loomingu kaitse järele. Riik on pidanud seadusandlikult asuma kaitsma asjade ja materjaalsete varade kõrval võõraste vahelesegamise ja kuritarvituste vastu ka vaimseid varasid, mis omavad samuti materjaalse väärtuse kui kehalised asjadki. Nii võiksime öelda, et kirjandustoodete kaitse osutus vajalikuks alles pärast trükikunsti leiutamist ja on küpsenud koos selle järk-järgulise arenemisega, kunstiteoste kaitse küsimus

muutus akuutseks alles peale litograafia leiutamist ja muusikateoste kaitse küsimused on läinud põnevaks peale grammofooni, raadio ja helifilmi kiiret ning massilist levikut.

Autoriõiguse kaitse küsimus on oma juriidiliselt olemuselt erilaadiline. Mida siin tuleb kaitsta ja millisesse õigusvaldkonda see küsimus üldse kuulub? On selge, et riik peab pakkuma kaitset vaimsele tööle ja loominguile, kuid pole küllalt selge, kuidas ja mis moel seda tuleb teha. Siin pole võimalust matkida Rooma õiguse selgeid eeskujusid ega kasutada selle kristalliseerunud instituuti väheste ajakohastamistega tänapäeva nõuetele, vaid tuleb asuda uue õigusinstituudi loomisele vastavalt kaasaja poolt dikteeritud õigluspriinitsiipidele. Autoriõiguse puhul tekib küsimus, kas tuleb kaitsta autorit, tema ideid või loomingu saadusi, kas meil on tegemist puhtsubjektiivse isikuõigusega, mille segamisest ja rikkumisest tulevad teised kõrvaldada, on autoril täielik omandusõigus oma ideedele kui immaterjaalsele asjale, on temal eesõigus teha ja korda saata teatavat liiki tegusid, mille tulemuseks on erilaadiline töö, materjaalne ese, mille valmistamine nõuab selle tegijalt erisuguseid vaimseid omadusi ja võimeid või kuulub kaitse

alla autori loomingu saadus, materjaalne ese, millesse paigutatud autori ideed ja vaimne isiksus? Kui seaduse ülesanne oleks kaitsta autori isikut kui vaimset töolist, siis tuleks need kaitsenormid paigutada tööõiguse alla ja nende konstrueerimisel lähtuda tööõiguse kohta püstitatud põhiprintsiipidest. Seda pole aga tehtud ühegi maa seadusandluses. Ideed, mis hõljuvad isiku ajus, pole võtnud mingit püsivat, nähtavat ega mingil moel fikseeritavat vormi, vaid on igal hetkel muutuvad, neid pole üldse võimalik kuidagi kindlaks teha ega seega pole võimalik neid ka seadusandlikult kaitsta. Kõige kergem oleks anda kaitset loomingu saadustele, mis ilmnevad konkretiseeritud esemetes. Puht asjaõiguslik kaitse pole aga autorile küllaldane, see jätab arvestamata tema looja isiksuse, mis paigutatud esemesse. Autoriõiguse juriidiline loomus pole seega tänapäeval veel kuigi selge. Nagu juba eelpool öeldud, on see arenenud koos ajaga rohkem kui ükski teine õiguseinstituut.

Praeguses õiguse süsteemis loetakse autoriõigus eriliseks ainuõiguseks ja paigutatakse tsiviilõigusesse asjaõiguse lõppu koos patendiõigusega kui omandiõigusest tublisti erinev, kuid siiski kõige rohkem selle tunnuseid

kandev instituut. Autoriõiguse vaatlemine on raskendatud ka veel selle poolest, et põhiline osa sellest kuulub tsiviilõigusesse, kuna osa, eriti see, mis käsitleb kirjastuslepingut ja mitmesuguseid teisi paljunduslepinguid, kuulub kaubandusõiguse valdkonda. Samuti teeb autoriõigusega tegemist ka rahvusvaheline õigus ja kindlasti peaks tulevikus tegemist tegema autoriõiguslike kude probleemidega ka tööõigus. Näiteks peaks olema vaieldav küsimus, kas kirjastaja poolt mingi koguteose koostamiseks mittetöölepingulisel alusel töölerakendatud isikutega vahekorade lahendamine ei peaks kuuluma tööõiguse valdkonda. Sest teose koostamise idee on kirjastajalt, töö juhtnöörid ja raamid on kirjastajalt, samuti ka materjal võib olla kirjastajalt. Autor on sel juhul ainult käppenäidatud töö teostaja ja täideviija, kuid ta peab selle juures siiski olema looja. Ilma kirjastajata poleks ta aga üldse tulnud sellise teose koostamise mõttele. Praeguse olukorra juures on asi igal maal lahendatav autoriõiguse kaitse seaduse alusel. Ainult töölepinguline vahekor võib viia sellise küsimuse tööõiguslikku piirkonda, aga töölepingut pole võimalik sellistel puhkudel kasutada.

Teiselt poolt lahendatakse aga praegu töölepingu

alusel tööõiguse piirkonnas ka rohkesti küsimusi, mis vajaksid autoriõiguslikku kaitset. Praeguses ühiskondlikus struktuuris on rohkesti vaimsel alal töötajaid töölepingu alusel, kellede korraldused, antud ja kehas-
tatud ideed mitmesuguste käitiste, ettevõtete või organisatsioonide ülesehitamiseks on palju suurem vaimne looming kui mõni kirjanduse või mõne muu kunsti toote loomine. Patendiõiguse alla pole neid juhuseid võimalik viia, autoriõiguse kaitseseaduste alla praeguse süsteemi juures ka mitte. Arenev tehnika lükkab sellised küsimused järjest ikka selgemini esile. Varem või hiljem tuleb seadusandlustel hakata neid lahendama.

Praegune autorikaitseõigus on seega mitmepaikne. See mitmepaiksus oleneb autoriõiguse mitmepalgelisest laadist, milledest mainigem ainult kaht olulisemat külge, nimelt esimest, mida võiks nimetada puhtisikuliseks, ja teist - majanduslikuks. Autori või looja puhtisikuliseks huviks on, et tema looming jääks ainult temale ega sattuks üldse avalikkuse ette, et ta võiks ise seda oma vaba äranägemise järgi kasutada või mitte kasutada, nii kuidas ta seda suvatseb teha.

Esteetiliste loominguteooriate järgi on vaimne looming autorile paratamatu eneseväljenduse vajadus, mille maha-

surumine või millest hoidumine on inimlikult võimatu. Seega peaks selle produkti kasutamine kuuluma ka täielikult autori võimupiirkonda. Seadus pakubki selleks väga palju kaitset, kuid ei või ega saa seda anda piiramatult nagu ei oma piiramatut kaitset tänapäeval enam omandiõiguski. Ühiskonna arenemise huvides tuleb siin isiklike mõjusfääre piirata. Kultuurilistes huvides ei saa riik tunnustada ka autoriõiguse piiramatust.

Teisest küljest on aga ka autor ise huvitatud oma loomingu levitamisest. Esiteks sellepärast, et saada levitamise kaudu tagasi selle loominguga seoses olnud materjaalseid kulusid, mis mõningatel juhtudel võivad olla eriliselt suured. Kulude tagasisaamine on eriliselt oluline, kui ollakse elukutseliselt looja ja teenitakse loominguga endale ülalpidamist. Teiseks on iga vaimse looja kaugemaks sihiks kaaskodanikkude ja laiemate rahvahulkade mõjutamine oma loomingu kaudu. Mida rohkem kaasinimesi on osasaamises tema vaimsest loomingust, seda suurem on tema mõjupiirkond, seda rohkem ta suudab inimesi vormida oma näo järgi. Need kaks asjaolu kergitavad üles vaimse loomingu levitamise vajaduse ja ühtlasi sellega ka kõik seoses olevad majanduslikud ning kaubanduslikud küsimused. Seadus peab ka siin autorile andma

kaitset ja korraldama vaimse loomingu levitamist üldise normistikuga, mis kaitseks autori loomingut omavoliliste kuritarvitajate vastu. Loomulikult võib autor ise enda loomingut paljundada ja levitada, kuid seda harilikult ei tehta. Selleks on kaks väga suurt ja kaaluvat põhjust. Esiteks autor kui looja on oma ülesandelt ja vaimselt kutsumuselt ainult looja, tema hingelised omadused ja vaimsed võimed on, või teoreetiliselt oletades peaksid olema, ainult selleks kohanenud. Temal ei jätku seega aega oma loomingu paljundamiseks ja levitamiseks. Teiseks temal puuduvad selleks oskused ja võimed. Vaimse loomingu mehaaniline paljundamine nõuab erilisi oskusi ja abinõusid ning kaubanduslik levitamine samuti erilisi võimeid ja organisatsiooni, mille omamiseks ega loomiseks autor üldreegli järgi pole kutsutud ega kohanenud. Need alad on loomisest eemalseisvad ja erinevad ning kuuluvad harilikult teiste isikute ülesannete hulka, kellede suhteid autoriga on vaja seadusandlikult reguleerida.

Saksa suuremaid autoriõiguse autoriteete, tõsine salanõunik ja Erlangeni ülikooli professor dr. Philipp Allfeld defineerib autoriõigust järgmiselt: "Den Begriff des Urheber- und Erfinderrechts kann man somit allgemein

etwa dahin feststellen, dass es ist das in der Person wurzelnde, auf die Tatsache geistigen Schaffens sich gründende, ausschliessliche Recht, darüber zu bestimmen, ob, wie und zu welchen Zwecken das Ergebnis dieses Schaffens anderen kundgegeben und ob und wie es insbesondere wirtschaftlich verwertet werden solle." 1)

See definitisioon haarab endasse kõik mõisted, mis seni autoriõigusele on antud.

1) Ph. Allfeld, "Urheber- und Erfinderrecht", lk. 3.

II. Autoriõiguse seadusliku kaitse arenemisest üksikutes maades.

1. Eelmärkmeid.

Autoriõiguse seaduslik kaitse on alles hilisema aja saavutis. Varematal aegadel andsid riigi ja ka kiriku valitsejad üksikutele isikutele raamatute trükkimiseks eesõigusi ehk privileege. Privileegidega kaitsti peamiselt raamatutrükkijat, kes enamasti oli ühtlasi ka raamatu kirjastajaks. Autori kui teose looja või koostaja kaitset ei tuntud, ta võis saada ainult osa kirjastajale antud kaitsest nende omavahelise kokkuleppe või kirjastaja-raamatutrükkija heaksarvamise järgi. Isegi selline privileegiline kaitse võis tekkida alles peale trükikunsti leiutamist, seega alates XV sajandi teisest poolest, kui tekkis hädaoht raamatu mehaanilise paljundamise näol. Privileegi peaülesanne oli kaitsta raamatu trükkijat-kirjastajat, et tema poolt avaldatud raamatut teiste poolt ei trükitaks järele ning seega konkurentsi näol ei tehtaks temale kahju. Nii kannavad raamatutrükki-

miseks antud privileegid rohkem tööndusliku kui autoriõigusliku kaitse ilmet. Enne trükikunsti leiutamist seisis raamatu peamine hinnaväärtus tema ümberkirjutamistöös, seega paljundamises. See vaatekoht kandus esialgu üle ka trükiteel paljundatud raamatule. Sellega osaliselt ongi seletatav privileegiline kaitsesüsteem.

Esimese sellelaadilise privileegina võiks märkida 18. septembril 1469. aastal Johann Speyer'ile antud õigust viie aasta jooksul Veneetsias raamatutrükikunsti arendada. Selle tähtaja möödumisel anti J. Speyer'ile Veneetsia valitsuse poolt privileege üksikute teoste trükkimiseks ja levitamiseks. Prantsusmaal on antud esimesi privileege trükiteostele Louis XII ajal: 1507 on antud privileeg apostel Pauluse kirjade trükkimiseks. Saksamaa alal teadaolev esimene raamatutrükikaitse privileeg pärineb 1501. aastast. Inglismaal võttis kuningas raamatutrükkimise enda ainuõiguseks ja seal asutati 1556. aastal kuninglik raamatutrükigilt "Stationers Company". Piibli trükkimine Briti ja Välismaade Piibliseltsi poolt toimub Inglismaal praegugi veel privileegi alusel.¹⁾

Eesti maa-alal on esimesed raamatutrükkimise privileegid pärit 17. sajandi esimeselt poolelt, mil asutati

1) R.Mothes, "Das Recht an Schrift- und Kunstwerken", lk. 2-3.

Tartu ülikooli (1631) ja Tallinna gümnaasiumi (1633) trükikojad. Riias oli aga esimene raamatutrükkimise privileeg antud Sigismund III poolt juba 1590. aastal Nicolaus Mallinus'ele. ¹⁾ Eesti alal olid määravaks kaks privileegi: üks Lõuna-Eesti (endise Liivi kubermangu) ja teine Põhja-Eesti (endise Eesti kubermangu) jaoks. Lõuna-Eesti raamatutrükkimise privileeg kuulus 1675. aastast kindralsuperintendent Fischerile. Põhja-Eesti raamatutrükkimise privileegi aga omas Tallinna linna gümnaasiumi raamatutrükkija. ²⁾ Privileegide alusel areneb meie autorikaitse õige kaua. Läänud sajandi lõpupoolelgi ei peeta suurt lugu raamatu autorist, vaid eesjoones tema trükkijast ja kirjastajast. Autoritele tasuti sageli tema vaev trükkija-kirjastaja poolt ainult mõningate priieksemplaride andmisega. Meie teame, et näiteks F. R. Kreutzwald sai "Kalevipoja" eest honorariks ainult mõnikümmend priieksemplari. Privileegidest säilunud mentaliteeti iseloomustavad hilisemal ajalgi eestikeelsete raamatute tiitlitel leiduvad märkmused "oma varra nink kullo lebbi", "NN kullo ja kirjadega" jne. Trükikojad esinesid meil kirjastajatena

1) F.Puksov, "Tartu ja Tartu-Pärnu rootsiaegse ülikooli trükikojad", lk. 10.

2) F.Puksov, "Eesti raamatu arengulugu", lk. 53.

veel kuni käesoleva sajandi alguseni. Eks seegi olnud privileegide kaitseajast sissejuurdunud vana inerts, mida meie vaikselt ning aeglaselt arenevad vaimsed alad polnud jõudnud veel murda. Tänapäeval on aga privileegi süsteemi jälle rakendama asunud Eesti Vabariigi Haridusministeerium ainulubataivate õpperaamatute sisseseadmisega, mis puhul pole antud riigivõimu poolt mitte üksi ainuõigus üksikute õpperaamatute kirjastamiseks teatavatele kirjastustele, vaid on antud riigivõimu poolt ka ainuõigus üksikutele autoritele teatava^{te} õpperaamatute koostamiseks. See moodus elustab 17. sajandi Fischeri aegse privileegide süsteemi täies hiilguses.

Heitkem nüüd põgus pilk autoriõiguse seadusandliku kaitse arenemisele üksikutes maades.

2. Inglismaal.

Autoriõiguse ja selle seadusliku kaitse arenemise ajalugu Inglismaal koosneb hulgast üksikstatuutidest, mis anti aegajalt üksikute esilekerkinud autoriõiguse kuritarvituste lahendamiseks. Alles 1. juulil 1912 hakkas Inglismaal kehtima autoriõiguse seadus üldisel kujul statuudina, mis vastu võetud 1911. aastal. Selle

seaduse koostamisel oli kasutatud ~~kõiki~~ rahvusvahelise autoriõiguse komitee kaheaastase uurimise tulemusi. See seadus annab autoriõiguslikku kaitset ka kõigile isikuile, kellel oli autoriõigus enne mainitud seaduse kehtima hakkamist. Nii on enne 1911. a. seaduse kehtima hakkamist loodud teoste puhul tarvis praegugi veel kindlaks teha, kas need olid varem seaduslikult kaitstud või mitte.

Kirjanduslike teoste autoriõigust kaitses varem 1842. aasta seadus, mis määras, et autoriõigus iga raamatu kohta, mis avaldatud autori eluajal, kestab kogu autori eluaja ja veel seitse aastat pärast tema surma. Õigus kuulub autorile või sellele, kellele autor õiguse loovutanud. Peale autori surma avaldatud teostele anti kaitset selle seadusega 42 aasta jooksul, arvates teose esmakordsest ilmumisest. Õigus kuulus käsikirja omanikule autorile ja sellele, kellele see läinud loovutamise teel. Autoriõiguse säilitamise tingimuseks oli oma õiguse registreerimine erilises asutises, nn. Stationes' Hall'is. Olid õigused seal registreerimata, ei saanud õiguste rikkumise kohta esitada ühtki kaebust.

Gravüürid olid Inglismaal varem kaitstud kolme seadusega, "Engraving Copyright Act'siga" 1734. ja 1736.

aastast ning "Prints Copyright Act'iga" 1777. aastast ja võisid omada autoriõiguslikku kaitset 28 aastat peale esmakordset avaldamist. Registreerimine polnud nõutav, kuid autoriõiguse omaniku nimi ja esimene avaldamise aeg pidid olema graveeritud plaadile ning trükitud igale äratõmbele. Skulptuurteostele anti autoriõiguslik kaitse 1814. aasta seadusega, eeldusega, et autori nimi ja esimene avalik väljapanemise aeg leiduks igal teosel. Selle seaduse järgi kestis autoriõigus 14 aastat ja pikenes teiseks 14 aastaks, kui esimese kaitseaja perioodi lõpul autor oli alles elus.

Maalikunstnikkude ja fotograafide autoriõiguslikku kaitset korraldas 1862. aastal avaldatud "Fine Arts Copyright Act". See seadus andis kujutava kunsti ja fotograafia toodetele kaitse autori eluajaks ja seitsmeks aastaks peale tema surma. Seaduslik kaitse aga kadus, kui autor teose originaali ära müüs ega võtnud selle ostjalt kirjalikku tõendust autoriõiguse endale säilitamise kohta.

Dramaatiliste teoste autoriõigust korraldas 1833. aasta "Dramatic Copyright Act" ja helitööde ettekandmist 1842. aasta seadus. See seadus aga ei keelanud muusikalist teoste ülekandmist grammofoniplaatidele.

1911. aastal vastuvõetud "Copyright Act" tühistas kõik endised autoriõiguse üksikstatuudid, välja arvatud üks osa 1862. aasta "Fine Arts Copyright Act'ist", mis käsitleb kunstnike teoste muutmist petmise sihiga, s.o. kujutava kunstiteose võltsimist. ¹⁾

3. Inglise asumaades, protektoraatides ja dominioonides.

1911. aastal vastuvõetud "Copyright Act" oli kavatsatud kehtima panna ka kõigis Briti dominioonides, sest seaduses tarvitatakse väljendust "Tema Majesteedi dominioonide osad, millistele see seadus ulatab". Autoriõigust asumaades käsitlevad seaduse §§ 25-28. Esialgu käis seadus Briti valduste, kuid mitte omavalitsustega dominioonide kohta. Oli ette nähtud, et sellise dominiooni oma seadusandlus võib selle seaduse kas kehtivaks tunnistada või, kui omavalitsusega dominioon annab samasuguse seaduse, võib asumaade minister lasta tunnustuse kaudu riikliku seaduse kohaldada asumaal, või, kui dominiooni seadusandlus ei jälgi küllaldasel määral riiklikku seadust, vaid annab adekvaatset kaitset ka mujal elavaile Briti kodanikkudele, võib riiginõukogu poolt

1) Encyclopaedia Britannica VI, lk. 413-414.

vastuvõetud kuningliku korraldusega (Order in Council) anda selle dominiooni kodanikele Inglismaal autoriõiguslikku kaitset.

See ühtlustav korraldus autoriõiguse kaitse alal aga ei leidnud elus rakendamist, sest dominioonide seadusandlused talitasid erinevalt ja lahkuminevalt emamaa autorikaitse seadusest. Austraalia ja Lõuna-Aafrika Unioon võtsid autoriõiguse seaduse vastu teatavate modifikatsioonidega. Nii Austraalia 1912. aasta kui ka Lõuna-Aafrika Uniooni 1916. aasta seadused näevad ette autoriõiguse registreerimise. Kanadal ja Uus-Meremaal on omad autoriõiguse seadused, mis tunnustatud asumaade ministri poolt. Uus-Meremaa 1913. aasta autoriõiguse kaitse seadus sisaldab rohkesti identseid paragraafe emamaa Copyright Act'iga, kuid §§ järjestus on teine. Ka näeb see seadus ette vabatahtliku autoriõiguse registreerimise. Kanada 1921. aasta autoriõiguse kaitse seadus võimaldas sunduslikke litsentse teatud raamatutele ja perioodilistele väljaannetele. See oli vastolus Berni konventsiooniga ja 1923. aasta täiendavas autoriõiguse kaitse seaduses on ette nähtud, et need punktid, mis sisaldavad litsentside küsimusi, käivad ainuüksi Kanada kodanikkude kohta. Kanada autoriõiguse seadus

nõuab ka autoriõiguse loovutamise sundregistreerimist.

1911. aasta Copyright Act'i § 28 põhjal on see seadus laiendatud ka järgmistele Briti asumaadele: Küpros, Saalomoni, Gilberti ja Ellise saared, Kullarannik, Nigeeria, Põhja-Rodeesia, Lõuna-Rodeesia, Sierra Leone ja Gambia. Samuti on see laiendatud ka järgmistele protektoraatidele: Briti Somaalimaa, Uganda, Swasimaa, Njassamaa, Nei-hai-wei ja Betšuaanamaa. Sama autoriõigus kehtib ka Briti rahvasteliidu mandaadil Palestiinas.

Briti India või India keisririik tunnustas esialgu Inglise 1911. aasta autoriõiguse kaitse seadust, kuid 1914. aastal võttis vastu seaduse, mis pani kehtima lokaalseid modifikatsioone ja piiras eriti esmakordselt Indias ilmunud teoste autoriõiguse kaitse kestvuse 10 aastaga. Iiri Vabariik allus 1922. aasta põhiseaduse järgi 1911. aasta Inglise autoriõiguse kaitse seadusele. 1927. aastal Iiri seadusandlus aga tühistas 1911. aasta Inglise Copyright Act'i ja asendas selle uuega, mis sarnaneb oma põhimõtetelt vanaga, kuid omab teatavaid lokaalse värvinguga lisaklausleid. ¹⁾

1) Encyclopaedia Britannica VI, lk. 417.

4. Prantsusmaal.

Seaduslik autoriõiguse kaitse küsimus kerkis Prantsusmaal võimsamalt üles Suure Prantsuse revolutsiooni ajal. 1791. aastal korraldati seadusandlikult dramaatiliste teoste ja teiste teatritükkide autoriõiguslikku kaitset. 1793. aastal 19.-24. VII avaldati "décret ou loi, relatif aux droits de propriété des auteurs d'écrits en tout genre, des compositeurs de musique, des peintres et des dessinateurs". Nagu juba seaduse pealkiri ütleb, andis see autoriõiguslikku kaitset kõigile kirjandusteostele, muusikalistele kompositsioonidele, seega kõigile helikunsti toodetele ja samuti ka maalikunstile ning joonistustele. Praeguses autoriõiguse mõttes on see seadus õige laiahaardeline ja kui revolutsioonija sünnitus ~~ka~~ küllalt vabameelne ning avar, nii et see on võinud jääda kehtima pikemaks ajaks. 1902. aasta 11. märtsil lisati sellele seadusele veel plastiliste kunstide ja moemustrite ning modellide autoriõiguse kaitse seadus.

Läinud sajandi teisel poolel töötasid prantslased eriti intensiivselt autoriõiguse kaitse rahvusvaheliseks teostamiseks. Prantsusmaa oli esimesi rahvusvaheliste

lepingute sõlmijaid autoriõiguse kaitse alal. Juba 19. IV 1883, s.o. kolm aastat enne Berni konventsiooni sõlmimist, kirjutati alla autoriõiguste kaitse leping Saksamaaga, mis on esimesi sellealalisi rahvusvahelisi lepinguid. ¹⁾

Prantsuse autoriõiguse sisuks on samuti kui mujalgi autori ainuõigus avaldada, levitada ja müüa oma teoseid ning loovutada kas täielikult või osaliselt omandusõigust nende kohta. Kui autor loovutab oma õigusi kellelegi teisele ja ei reserveeri endale lepingus sõnaselgelt tõlkimisõigust, siis lähevad need ka automaatselt üle uuele õiguse omanikule. Dramaatiliste ja lavaliste teoste ettekande tasu on protsentuaalne iga ettekande üldisest sissetulekust.

Autoriõigus on eluaegne. Autori surma puhul läheb see õigus 14. juuli 1866. aasta seaduse põhjal üle tema pärijatele ja legataaridele, kes seda võivad kasutada 50 aasta kestusel pärast autori surma. Peale selle aja möödumist langevad autorikaitset omanud tööd üldsuse omanduseks ja igaüks võib neid reprodutseerida. ²⁾

1) R.Mothes, "Das Recht an Schrift- und Kunstwerken", lk.3;
G.Rauter, "Das Deutsche Urheberrecht", lk. 16.
2) Larousse du XXe siècle, V köide (N-Riz), lk. 812.V.1.

5. Põhja-Ameerika Ühendriikides.

Põhja-Ameerika Ühendriikides algas autoriõiguse seaduslik kaitse Connecticuti osariigis 1783. aasta jaanuaris ja Massachusettsi osariigis 1783. aasta märtsis. Mainitud seadused andsid autorile kaitset 14 aastaks, õigusega kaitseaega pikendada veel 14 aasta võrra, kui autor esimese kaitseaja lõpul olles elas. 1786. aastaks olid juba kümnes osariigis olemas autoriõiguse kaitse seadused.

1790. aastal andis Ühendriikide Kongress esimese üleriikliku autoriõiguse kaitse seaduse. See seadus võimaldas autoriõiguse kaitset raamatutele, maa- ja merekaartidele 14 aastaks õigusega seda 14 aasta võrra pikendada, kui autor esimese kaitseaja lõpul olles elas. Selle seaduse omapärasuseks oli nõue, et enne teose avaldamist tuli üks trükitud tiitelleht anda kohaliku kohtu kantseleisse autoriõiguse registreerimiseks. Samuti nõudis see seadus ka raamatu reklaamimist ühes autoriõiguse sissekande spetsifikatsiooniga neli korda esimese kahe kuu jooksul peale trükist ilmumist. Kuue kuu jooksul peale trükist ilmumist tuli raamatust saata üks eksemplar Ühendriikide riigisekretärile.

1802. aastal anti autoriõiguse kaitse seaduse täiendus. Selles oli uueks lisanõudeks, et autoriõiguse alalhoidmiseks tuli teha vastav märkus teose tiitellehele või selle pöördele. Samuti tuli autoriõiguse kohta teha märkus ka kujutava kunsti teostele, kavanditele, gravüüridele ja etsingutele. 1819. aasta seadusega lahendati autoriõiguslike küsimuste kohtulik allum~~us~~us. 1831. aasta seadus olu oluliselt eelmiste seaduste koondamine, kuid pakkus uudsena kaitset ka helikunsti teostele. Autoriõiguse kaitse kestus oli pikendatud 28 aastale õigusega 14-aastasele pikendamisele, kui autor esimese kaitseperioodi lõpul veel elas. Kuulutamist (reklaamimist) nõuti ainult autoriõiguse 14-aastase pikendamise puhul. Riigisekretärile tuli ilmunud teosest eksemplar endise kuue kuu asemel saata kolme kuu jooksul. 1834. aasta seaduses nõuti, et igast autoriõiguse loovutamisest tuli teatada esialgse autoriõiguse registreerimise kohas.

1846. aastal asutati Kongressi poolt seadusandlikul teel Smithsoni Instituut, mis puudutas ka autoriõigust: nimelt tuli igast autoriõiguslikku kaitset taotlevast teosest anda üks eksemplar mainitud instituudi, samuti ka kongressi raamatukogule. Kõik autoriõiguse kaitset

taotlevad raamatud registreeriti Kongressi raamatukogus. Mainitud registrist oli kerge iga üksiku teose puhul kindlaks teha autoriõiguse kestus ja kellele see õigus kuulus. Hiljem kasvas sellest välja Kongressi raamatukogu juurde autoriõiguse büroo, kust ühe dollarlise tasu eest võis igauks hankida igasuguse raamatu autoriõigusliku kaitse kohta informatsiooni.

1856. aasta seadusega laiendati autorikaitse ka dramaatiliste ja helikunsti teoste lavalistele ettekannetele. 1859. aasta seadusega viidi kõik autoriõiguse kaitseküsimused riigikantselei allumusest siseministrieriumi allumusse. 1861. aasta seadusega anti autoriõiguse küsimustes edasikaebe õigus kõrgema kohtu instantsini, olenemata küsimuse summalisest väärtusest, kuna tavalised protsessid alla 5000 dollari väärtuses seda edasikaebe õigust ei omanud. 1865. aasta seadusega antakse jälle Kongressi raamatukogusse hoiule autoriõiguse registreerimisel esitatud eksemplarid, mis peale 1859. aasta allumusküsimuse muutmist polnud enam sinna läinud. 1867. aasta seadusega määrati 25-dollariline trahv neile, kes sunniseks olid ühe kuu jooksul ei saada.

1870. aastal avaldati uus ühtlustatud autoriõiguse kaitse seadus, mis tühistas kõik eelnevad seadused. See

seadus andis kaitset ka kujutavale kunstile laiemas mõttes. Samuti tühistati selle seadusega ka autoriõiguse registreerimine kohalikkudes kohtutes ja viidi üle Kongressi raamatukogu juurde. Kongressi raamatukoguhoidja muutus autoriõigust registreerivaks ametnikuks. Temale tuli esitada raamatu tiitel enne avaldamist, mis hoiti alal aktides. Samuti tuli talle esitada ka 10 päeva jooksul peale teose trükist ilmumist igast teosest kaks sündeksemplari. 1874. aastal anti autoriõiguse registreerimisvorm. 1879. aasta postiseadus keelas postil edasi saata autoriõigust rikkuvaid väljaandeid. 1891. aastal pandi maksma rahvusvaheline autoriõigus.

Muuseas võiks lõpuks märkida, et esimese katse rahvusvahelise autoriõiguse loomiseks ja maksmapanemiseks tegi komitee, mille 1837. aastal asutas Georg P. Putnam, kes kogu oma eluaja teotses aktiivselt autoriõiguse kaitse loomiseks Põhja-Ameerika Ühendriikide ja maailma teiste riikide vahel. ¹⁾

1) Encyclopaedia Britannica VI, lk. 418-419.

6. Rootsis.

Rootsis kehtib 1. jaanuarist 1920 autoriõiguse kaitseseadus, mis vastu võetud 30. mail 1919. Selle seadusega tühistati ka juba mitmeti iganenud 1877. aasta 10. augusti autoriõigust käsitav seadus. Rootsi kehtiva seaduse omapärasusena võiks märkida, et see teeb sõnaselgelt ajalist vahet autori nimega, anonüümsete ja pseudonüümide all avaldatud teoste vahel. Õige nime all ilmunud teosed on autoriõiguslikult kaitstud 30 aastat peale autori surma, kuna anonüümsed ja pseudonüümsed teosed on kaitstud 30 aasta jooksul peale nende esmakordset ilmumist.

Rootsi seadus ei anna kaitset peale üldsunduslike kude teoste, nagu seadused, määrused jne., ka avalikkudel koosolekutel ja esinemistel tehtud üldküsimusi käsitlevatele suulistele ettekannetele. Seadus võimaldab ka iga trüki ilmunud teose eraviisilise paljundamise isiklikuks otstarbeks. Helikunstnikud võivad luuletusi kasutada vabalt oma muusikalise loomingu tekstiks, samuti võib luuletusi, mille viisid muusikalise ettekande kavas, takistamata paljundada nende muusikaettekannete programmidel. ¹⁾

1) Bonniers Konversations-Lexikon V, lk. 1265-1268.

7. Saksamaal.

Saksamaal leidub esimesi autoriõiguse seadusliku kaitse sugemeid Saksa kuurvürsti 18. XII 1773. aasta käsikirjas, millega kaitsti kirjastajaid järeltrükkide eest. See käsikiri võimaldas välismaalastele kaitset vastastikusel alusel. 1794. aasta Preisi maaõigus sisaldas samuti mõningad eeskirjad autori ja kirjastamise õiguse kohta, kuid sealgi kaitstakse peamiselt kirjastajat järeltrükkide eest. Viini kongressil loodud lõtv saksa riikideliidu või nn. Saksa liidu 8. VI 1815 aktis riivatakse jällegi autoriõiguslikke küsimusi, kõneledes, et kirjanikke ja kirjastajaid tuleb kaitsta järeltrükkide eest. Järeltrükkide keelust kõneles samuti Preisi kuninga 16. VIII 1827. aasta korraldus. 1832. aastaks oli juba 32 Saksa osariigis maksma pandud järeltrükkide keeld. 1834. aasta 7. juuni Viini lõpp-protokollis väljendatakse selgesti, et kõigis Saksa liidu riikides on järeltrüki keelatud ja vaimline omand ühtlasel alusel kaitstud. 1837. aasta 9. novembri korraldusega määratakse, et teose kaitseaeg peale autori surma kestab 10 aastat.

1837. aasta 11. juunil ilmub Preisis seadus, mis

kaitseb teaduslikke ja kunstiteoseid järeltrükkide ja järelpildistuste eest. Kaitse kestab 30 aastat peale autori surma. Preisimaa eeskujul järgnesid ka samalaadilised autoriõiguse kaitse seadused Württembergis, Baieris, Braunschweigis, Sachsenis ja Austrias. Üldiselt tehti pingutusi ajakohase autoriõiguse kaitse seaduse saamiseks, mis aga ei teostunud Saksamaa eriliste ajalooliste olude tõttu. Nii töötas möödunud sajandi keskel Saksa raamatubörsiselts Leipzигis välja autoriõiguse kaitse seaduse eelnõu. Selliseid seaduse eelnõusid töötati välja veel teiselgi, kuid seaduseks need ei saanud. Autoriõiguse kaitse seadus sai teoks alles kõigi Saksa väikeriikide ühinemisega ühiseks Saksa keisririigiks. See võeti vastu 11. VI 1870 ja astus jõusse 1. jaanuaril 1871. aastal. Seadus pakkus kaitset kirjanduslikkudele teostele, muusikalistele kompositsioonidele, dramaatilistele teostele ja pildistustele. Seadus kaitses ka varem ilmunud teoseid.

Mainitud seadusele järgnes 9. I 1876 kujutava kunsti autoriõiguse kaitse seadus, 10. I 1876 seadus fotode autoriõiguse kaitse kohta ja 11. I 1876 seadus mustrite ning modellide autoriõiguse kaitse kohta. Kaks viimast seadust olid täiesti uudsed ja areneva tehnika ajajärgu

produktid.

Möödunud sajandi lõpul asuti uue autorikaitse seaduse väljatöötamisele, milleks rakendati ametisse paremad selle ala teoreetikud ja praktikud. Eelnõu käis läbi mitmest arvustustulest, võeti vastu ja kinnitati keisri poolt 1901. aastal ning jõustus 1. jaanuaril 1902. See seadus käsitas kirjandusteoseid ja helikunsti, koosnes 64 §§-st, mis jagunesid viide ossa. Kujutavat kunsti ja fotograafiat käsitlev autoriõiguse kaitse seadus uuendatud kujul avaldati 9. I 1907. aastal. Mõlemaid seadusi revideeriti ning muudeti mõningates punktides 22. V 1910. aastal. ¹⁾

Enne rahvussotsialistide võimuletulekut asuti Saksa- maal uue ajakohase autoriõiguse kaitse seaduse välja- töötamisele. Selleks olid rakendatud mitmed ülikooli õppejõud ja asjasthuvitatud eriteadlased-praktikud. Rahvussotsialistid peale võimuletulekut võtsid selle eelnõu ka oma eelnõu aluseks. Eelnõu võeti vastu 13.XII 1934. aastal ja jõustus sama aasta 20. detsembrist, pikendades kirjandusliiklude teoste senist 30-aastast kaitsetähtaega 50 aastale. ²⁾

1) R.Mothes, "Das Recht an Schrift- und Kunstwerken", lk. 3-7.

2) Der Grosse Brockhaus, Ergänzungsband, lk. 735.

8. Soomes.

Soomes kehtis kuni 1927. aastani 1880. aastal maksmat pandud seadus kirjanikkude ja kunstnikkude töötoodete kohta. 1927. aastal astus jõusse uus autoriõiguse kaitse seadus, mis oma sisult on võrdlemisi moodne ja hõlmab kõik, mida tänapäeval tahetakse viia autorikaitse alla. See seadus käsitleb autoriõigust omandiõigusena oma vaimse töö tooteile. Soome autoriõiguse kaitse seaduse järgi on kaitstud ükskõik missugused kirjutised, kirjad, millel on kirjanduslik iseloom, suulised esitused, helitööd, maalingud, joonised, söövituspildid, kivi- ja puugravüürid jne., kujud, ehituskunstilised tooted (niihästi joonestised kui ka ehitusteosed ise), kunsttöö, kunstkäsitöö, kunsttööstuse tooted ühes joonestistega, näitekunstilised, tantsukunstilised või filmiteosed, plaanjoonestised, kaardid ning teaduslikku või tehnilist laadi olevad joonised või visandlikud esitused, edasi eelmainitud laadi teoste tõlked ja übertöötused (mis. teatri või kino jaoks). Kaitstud on ka fotode seeriad, mil on teaduslik või kunstiline väärtus. Autoril on ainuõigus tõlkida ja ümber töötada, jäljendada ja paljundada oma teost ja levitada oma teose paljundeid

ning esitada neid nähtavaks ja kuuldavaks tegemiseks. Kui keegi soovib tõlkida või teisendada jne. teise teost, võib see sündida vaid autori või tema voliniku erilisel loal.

Autoriõigus teosele, mis sisaldab eri kaastööliste töid koguteosena, kuulub selle väljaandjale. Igal kaastöölisel on autoriõigus ainult oma osale. Seadus lubab üksikuid kohti või väikesi osi varem avaldatud teosest laenata. Märksõnastikuliselt või muul viisil koostatud entsüklopeediliste koguteoste eriartikleis on õigus muutumatult kasutada varem ilmunud teoseid, nende pilte ja jooniseid. Ka on lubatud mitme autori kirjutusist koostatud koguteosesse, mida kavatsetakse tarvitada jumalateenistusel või koolides või muidu algõpetuses (muusikakoolid välja arvatud), võtta (tasu eest) katkendeid või osi varemini avaldatud kirjanduslikest või heliteoseist, või mõni väike teos terveni; ka reprodutseerida kunstiteoseid teksti seletamiseks. Need erandid kehtivad ainult viis aastat vanade teoste kohta.

Autoriõigus siirdub omaniku surma järel tema pärijatele, kes võivad seda kasutada 50 aasta jooksul pärast autori surma. Autoriõigust võib siirda ka teisele.

Tähtsaim siirdevorm on kirjastusleping, millega autor

kirjastajale edasi annab kokkulepitud tingimustel ainuõiguse paljundada ja levitada teatud teost. Kirjastusleping peab olema kirjalikult. 1)

9. Venemaal ja Eestis.

Venemaal ilmus esimene seadus kirjandusliku omandi kaitseks aastal 1827. Vene seaduste kodifitseerimise ajal võeti sama seadus üles ka Vene tsiviilseadustikku ning avaldati Vene seaduste kogu X köide I jao § 420 märk. 2. lisana. Vene tsiviilseadustikust toodi autoriõiguse kaitse mõiste üle ka Balti eraseaduse III köitesse, meie tsiviilseadustikku, kus märkmeid selle kohta leidub §§ 1971 ja 3981-3994 all.

Need vene ja meie seaduse autoriõiguslikud normid olid aga ammu vananenud ega seisnud ajanõuete kõrgusel nende kehtima hakkamise alguseski. Kahtlematult selle asjaoluga ja ajakohase autoriõiguse seaduse puudumise tõttu oligi meie ärkamisaegsetel kirjameestel nii vähe lugupidamist võõra autori loomingu vastu, et meie iseseisvusaegne kirjandusajalooline uurimus pole saanud aega muud teha kui tembeldata üksteise järel ärkamisaegsete kuulsate kirjameeste teoseid plagiaatideks.

1) Iso Tietosanakirja XIII, v. 783-784.

Alles 20. III 1911 avaldati Venemaal uus autoriõigust käsitlev seadus, mille kehtivus laiendati ka Baltimaade kohta. Mainitud seadusega tühistati ka vastavad Balti Eraseaduse normid. See seadus oli välja töötatud Saksa 1901. aasta autoriõiguse kaitse seaduse eeskujul ja oli tolleaegse Venemaa ning Eesti kohta küllalt moodne ja ajakohane. See seadus paigutati 1914. aastal Vene Seaduste Kogu X köitesse I järku § 695 juurde alajaotusega 1-75. Mainitud seadus annab kaitset kirjanduslikkudele, muusikalistele, kujutava kunsti ja fotograafilistele teostele. Seadus ise jaguneb 7 peatükki. Esimene peatükk käsitleb üldeeskirju (§§ 1-26); teine käsitleb autoriõigust kirjanduslikkudele teostele (§§ 27-41); kolmas käsitleb autoriõigust muusikalistele teostele (§§ 42-46); neljas peatükk käsitleb dramaatiliste, muusikaliste ja muusikalisdramaatiliste teoste avalikku ettekandmist (§§ 47-50); viies peatükk käsitleb autoriõigust kujutava kunsti teostele (§§ 51-58); kuues peatükk käsitleb autoriõigust päevapildistustele (§§ 59-64) ja seitsmes ning viimane peatükk käsitleb kirjastuslepinguid (§§ 65-75).

Mainitud seadus kehtib meil veel praegu ja on üks väheseid veneaegsetest seadustest, mille kohta pole

Eesti Vabariigi seadusandlus teinud mingisuguseid täiendusi
ega muudatusi. 1937. aastaks oli aga välja töötatud uus
autoriõiguse kaitse seaduse projekt, mida käsitleme ala-
mal lähemalt.

III Rahvusvahelisest autorikaitsest.

=====

Ühes autoriõiguse kaitse seadusliku teostamise ja riikide läbikäimise tihenemisega kerkisid päevakorrale ka autoriõiguse kaitse küsimused rahvusvahelises ulatuses. Kui vaimne looming oli kaitstud siseriiklikus käibes oma seadusandlusega, siis väljaspool oma riigi piiree oli autor täiesti kaitsetu. Seal võidi tema teoseid kasutada ilma loata ja nii autorile teha suuri majanduslikke kahjusid. Tema teoseid võidi paljundada välismaal ilma tähistamata ja saata müügile ka autori kodumaale, kus need odavamate väljaannetena võisid konkureerida seaduslikult autori poolt lubatud väljaannetega, mis pidid paratamatult autorihonorari võrra olema kallimad. Juhtus palju kuritegusid autoriõiguse vastu.¹

Asjasthuvitatud hakkasid otsima selliste kuritegude kõrvaldamise võimalusi. Kõigepealt katsuti küsimust lahendada üksikute riikide vahel vastavate lepingute sõlmimisega. Me teame, et sellised lepingud sõlmiti näiteks Saksamaa ja Itaalia vahel 20.VI 1884, jne.² Selline lahendusviis oli aga liiga tülikas ja aegaviitev ega pakkunud igal

¹ Vt. Paull "Literary Ethics" eriti esimene osa "Literary Crimes", lk.13-102.

² G. Rauter, Das Deutsche Urheberrecht, lk.16.

lepinguosalisel maal autoreile ka ühetaolist kaitset. Asuti välja töötama lepingu projekti, mis võiks autorikaitset korraldada rahvusvahelises ulatuses.

Esialgu seisti sellele kavatsusele tugevasti vastu. Ei peetud tarvilikuks autoriõiguse kaitset rahvusvahelises ulatuses. Selles nähti õigusega suurt takistust kunstide, teaduste ja üldse kultuuri rahvusvahelisele levikule. Selline leping leiti olevat kasulik ainult suurtele ja kultuuriliselt kõrgel tasemel seisvaile riikidele, kes on andjad, kuna väiksemad, madalamal kultuurilisel astmel seisvad riigid, kes on peamiselt laenajad, ei saa sellest mingit kasu. Rahvusvaheline autorikaitse konventsioon on neile oma kultuuri ülesehitamisel, kus vaja järjest vanemalt kultuuridelt üht ja teist laenata, ainult takistuseks. Iga väiksemagi laenu eest autoritasu maksmine käib väikerahvastele, kas teoste levik on vähese rahvaarvu tõttu liiga piiratud, sageli üle jõu.

Kuid ka vastuseisjad ei saanud eitada sellise konventsiooni üldist õiglust ja moraalset mõju. See õpetas vaimseid varasid ja väärtusi samuti austama ja hindama kui ainelisi varasidki. Rahvusvaheline autorikaitse küsimus leidis ulatuslikuma lahenduse Bernis 9. septembril 1886. aastal, millal kirjutati Belgia, Taani, Saksa, Prantsusmaa, Inglismaa,

Haiti, Itaalia, Jaapani, Libeeria, Luksemburgi, Monako, Norra, Šveitsi, Rootsi, Hispaania ja Tuniisi¹ riigipeade volinike poolt alla vastav konventsioon, millega asutati ühtlasi rahvusvaheline liit kirjanduse ja kunsti toodete kaitseks, mille büroo asub Šveitsi välisministeeriumi ülevall all, mille kulud aga jagatakse lepinguosaliste vahel proportsionaalselt.² Mainitud lepingut on mitu korda revideeritud, täiendatud ja varustatud lisaprotokollidega. Tähtsamad revideerimised olid 1896.aasta 4. mail Pariisis; 1908.aastal Berliinis ja 1928.aasta mais Roomas. 1914.aastast on pärit veel üks konventsiooni lisaprotokoll.

Eesti liitus mainitud konventsiooniga Briti valitsuse pealekäimisel, sest Eesti-Briti kaubaleping 18.I 1926 nõudis, et Eestis peab Berni konventsiooniga liituma 12 kuu jooksul peale Eesti-Briti kaubalepingu jõustumist. Eesti liituski mainitud lepinguga 1927.a. ja mainitud lepingu tekst 1908. aasta revideeritud kujus on ühes eestikeelse tõlkega avaldatud Riigi Teatajas nr.44,1927.

1928. aastal olid Berni konventsiooniga liitunud: Austria, Belgia, Brasiilia, Bulgaaria, Tšehhoslovakkia, Danzig, Taani, Eesti, Prantsusmaa (kaasaarvatud Alžiir ja

¹ F.Hansen, Das Urheber-,Verlags- u.Pressrecht, lk.99.

² A. Piip, Rahvusvaheline õigus, lk. 256 ja 353.

teised asumaad ning Süüria ja Liibanon), Saksamaa, Suurbritannia (kaasaarvatud asumaad ja protektoraadid, kuna dominioonid on iseseisvalt liitunud), Kreeka, Haiti, Ungari, Iiri, Itaalia, Jaapan, Libeeria, Luksemburg, Maroko (välja arvatud Hispaania tsoon), Monako, Holland ja tema asumaad, Norra, Poola, Portugal, Rumeenia, Hispaania, Rootsi, Šveits ja Tunis. 1928. aastal liitus Berni konventsiooniga ka Soome.

Berni konventsiooni põhimõtteks on, et iga konventsiooniga ühinenud riik peab iga lepinguosalise riigi kodanikust autorile ilmumata või tema territooriumil esmakordselt ilmunud teosele andma autoriõigusliku kaitse lepingus ettenähtud ulatuses. Konventsiooni tegelik mõte sisaldub artikkel 4-ndas ¹⁾, mis näeb ette, et autorid, kes on mõne lepinguosalise riigi kodanikud, omavad teistes lepinguosalistes riikides, peale oma teose päritolu riigi, teostele õigusi, mis vastavad seadused annavad nüüd või tulevikus neis riikides nende oma kodanikele. Samuti omavad nad ka õigusi, mis selle konventsiooniga eriliselt antud. Õiguste kasutamiseks ei nõuta mingisuguseid formaalsusi, vaid kaitse ulatus ja teostamisviisid olenevad selle riigi

1) Riigi Teataja nr.44 -1927, lk. 591-592.

seadusist, kus kaitset soovitakse saada. Berni konventsioon oma väga mitmekülgsest ja asjatundlikult kaalutletud põhimõtete ning viimistletud sõnastusega on toonud palju ühtlustavat Euroopa riikide autoriõiguse kaitse seadustesse. Seal püstitatud põhimõtted ja printsiibid on olnud kondikavaks, mille ümber paljud maad on oma autoriõiguse kaitse seadused üles ehitanud, arvestades üksikasjades kohalikke olusid ja õiglust.

IV Autoriõiguse olemusest.

=====

1. Autoriõiguse kaitse objektidest.

a. Kirjanduslikud teosed.

Autoriõiguse sisu, eesmärk ja mõte on vaimse loomingu kaitsmine. Üldisemalt öeldes peaks selle ülesanne olema kogu vaimse töö ja loomingu kaitsmine, sest meil on võimaliku teha sisulist vahet, kus lõpeb vaimne töö ja algab looming. Autoriõigus kaasneb iga algupärase kirjandusliku, muusikalise, dramaatilise ja kujutava kunsti ning fotograafilise teose sünniga. Need üldmõisted on iga maa seadusandluses leidnud erilisi avardamisi, vastavalt maa ja rahva olukorrale ning erilaadile. Nii näiteks üldiselt "kirjandusliku teose" termini alla loetakse peale ilukirjanduslike, teaduslike, populaarteaduslike teoste ning praktiliste käsiraamatute ka maa- ja merekaardid, mitmesugused plaanid ja tabelid, samuti ka kompilatsioonid, loengud, kõned ja ettekanded. Seega autorikaitse seadustes termin "kirjanduslik" erineb sootuks selle sõna kirjandusteaduslikust mõistest. Siin ei tähendata selle terminiga stiili, teose kirjanduslikku viimistlust ega esteetilist väärtust, vaid seda väljendust kasutatakse

ainult trükitud, ettekantud või kirjutatud materjali äratähendamiseks.

Üldmõiste järgi omab seaduslikku kaitset sõnastik, telefoniabonentide nimestik, raudtee sõiduplaan, raadio-saatekava jne. samuti kui ilukirjanduslik või teaduslik töö. Ainsaks piiriks näib olevat see, et kirjanduslik teos, millele nõutakse seaduslikult autoriõiguslikku kaitset, oleks teatava ulatusega, et see eeldaks ning nõuaks koostajalt teatavaid vaimseid võimeid. Autoriõiguslikku kaitset ei anta seega mitte kirjanduslikkudele ideedele, vaid see idee peab olema omandanud mingisuguse kindla, ulatusliku kirjandusliku vormi. Inglismaal näiteks pole kaitset antud ühe võiduajamisagendi poolt koostatud hobuste nimestikule. Samuti on raskusi olnud seal ka keemilise formeli autoriõiguse kaitse küsimusega.¹

Raskusi tekitab ka kompilatsioonide nagu kokaraamatute, aadressraamatute, sõnastikkude ja mitmesuguste antoloogiate kaitseküsimus. Need teosed koosnevad enamikus materjalidest, mis pole originaalid ega loodud teose koostaja poolt. Kuid ometi pakub autoriõigus ka

¹ Encyclopaedia Britannica VI, lk.414.

neile seaduslikku kaitset. Sel puhul aga kaitstakse koostaja iseseisvat ainejärjestust, korraldust või süsteemi, mis teeb tema poolt teiste autorite loomingust koostatud teose iseseisvaks, autoriõiguse kaitset omavaks objektiks, olgugi et selle teose koostisosised on võetud väga mitmesuguseist allikaist, ka selliseist, mis algkujus ei oma üldse autoriõiguslikku kaitset. Siit aga ei tule järeldada, et autoriõiguslikku kaitset peaks omama igasugune kompilatsioon, mis kannab lihtsa kääritöö ilmet. Iga kirjandusliku teose kaitsmisel nõutakse teatud originaalsust, autori või kompilaatori vaimsete võimete rakendamist kompilatsiooni koostamisel. Mil määral iga autoriõiguslikult kaitstav teos peab originaalne olema, on peaaegu kõigis autoriõiguse kaitse seadustes jäänud defineerimata. Originaalsuse kraadi peab näitama tegelik elu. Konkreetsete juhtumite puhul tuleb kohtul otsustada, mil määral ja kui suures ulatuses saavad kompilatsioonid autoriõiguse seaduslikku kaitset kasutada. Konkreetjuhtumite puhul tuleb ka selgitada, kui palju teoses, millele autoriõiguslikku kaitset taotletakse, on kompilaatori iseseisvat mõtlemise ja vaimselt loova töö vilja.

On iseendast selge, et originaalsed teaduslikud tööd, uurimused, traktaadid jne., samuti ka ilukirjanduslikud

teosed - romaanid, novellid, näidendid, luuletused jne. evivad autoriõiguslikku kaitset. Samuti evivad autoriõiguslikku kaitset ka ajaleheartiklid, kõned, loengud, teaduslikud ettekanded ja referaadid, mis peetud üldkultuuriliste, poliitiliste või õpetuslikkude eesmärkidega, olgu need kas otse ise ette kantud, grammofoniplaadile räägitud või mõnesuguse muu mehhaanilise abinõuga edasi antud. Kaitseb omab ettekanne terves ulatuses. Kaitset omab ka jooksev informatsioon või päevauudised, kui need ajakirja või ajalehe toimetuse või teadetebüroo poolt on saanud omapärase ja originaalse sõnastuse. Nende järeletrükkimine on enamikus maades lubatud allika nimetamisega.

Saksa 1901.a. 19.VI seadus pakub täielikku autoriõiguse kaitset ka näidendite, pantomiimide, ballettide, ooperite, operettide jne. instseneeringuile ning kõigile koreograafilistele teostele.¹ Nende lavaline korraldus ja ettekandevorm, osaliste, kooride ja masside liikumine on lavastajalt nõudnud vaimset tööd ja kombineerimist ning suurel määral iseseisvat loomingut. See looming võib väljenduda lavastuses endas või ka eriliste märkidega üles tähenduses, nagu seda on tavaliselt lavastajate stsenaariumi-

¹ J. Schlittgen, Das Urheberrecht, lk.15.

raamatud. Kaitset ei evi aga lavaline improvisatsioon, mis juhuslikult on tehtud ettekande mingisuguse lünga või juhusliku komistuse varjamiseks või heakstegemiseks.

Erilist kaitset evivad kõigis maades ka kirjad, kuigi neil peale autoriõiguse on veel isiklik eraomanduse ja saladuse puutumatus kaitse. Autoriõiguslik kaitse on eriti oluline neile kirjanikkude ja teadusmeeste isiklikele kirjadele, mis on saanud erilise kirjandusliku väljendusvormi poeetilises mõttes või milles avaldatakse teaduslikke seisukohti, väitlusi jne. Ka formulaaridele, plankettidele antakse autoriõiguse kaitse, kui need evivad küllaldast originaalsust ja eeldavad nende koostaja vaimset tegevust.¹

Kirjanduslikest töödest ei evi autoriõiguslikku kaitset vanad, trükkimata käsikirjad, millede autorid on surnud ja autoriõigus iganenud. Samuti ei oma kaitset ametlikud käsukirjad, kõigile teatavat liiki kodanikkudele sunduslikud formulaarid, riigijuhtide ametlikud kõned ja ametlik informatsioon. Samuti lubab enamik seadusi ilma autori nõusolekuta võtta kirjanduslikest teoseist katkendeid ja väiksemaid teoseid tervikuna ning

¹ F.Hansen, "Das Urheber-, Verlags- und Pressrecht für das gesamte Druckgewerbe", lk.15.

paigutada koguteostesse, mis määratud õpetuse või jumala-teenistuse otstarbeks. Seda teguviisi ei loeta kultuuri levitamise huvides autoriõiguse rikkumiseks.

b. Pildistused.

Kaitset evivad ka teaduslikul või tehnilisel otstarbel tehtud pildistused ja joonised, mis ei kuulu kunstiteoste hulka nagu mitmesugused plaanid, kaardid, anatoomilised ülesvõtted ja mitmesugused tehnilised joonised, mis paigutatud teaduslikkudesse teostesse.

c. Helikunsti-teosed.

Autoriõiguse seaduslikku kaitset evivad ka helikunstilised teosed või muusikalised kompilatsioonid, meloodiliselt, harmooniliselt ning rütmiliselt korraldatud ja üksteisega seotud helid, mis kas selleks eriliste märkidega - näiteks nootidega - kirjutatult või nende kuuldavaks tegemisel, ettekandmisel, lubavad oletada, et nende järjestamine on järjestajalt nõudnud erilist vimset võimet ja hingelist omadust. Seejärgi pole kaitstud mitte üksnes suuremad helitööd nagu sümfooniad, oratooriumid, ooperid, operetid jne., vaid ka kõik teised

ja isegi väiksemad helindid, nagu marsid, laulukesed jne. Kaitse on siin analoogiline kirjanduslikkude teostega; siin on kaitstud samahästi muusikaline mõte kui ka muusikalise teose ettekanne - ükskõik kuidas see toimub, kas inimese kaudu või mõne mehhaanilise abinõuga. Mehaanilisest ettekandmise vahendeist on praegusel ajal tuntumad grammofon ja helifilm. Meil pole nende kaudu autoriõiguste rikkumine kuigi oluline ega ulatuslik, sest meil pole arenenud grammofoniplaadi- ega helifilmitööstus. Maades aga, kus need tööstused on arenenud, on need küsimused väga elulised ja olulised. Inglismaal näiteks on kehtimas väga komplitseeritud määrused helitööde grammofoniplaadistamise sunduslikuks lubamiseks. Seadusandlus ei tohi ühekülgselt silmas pidada mitte üksnes autorit, vaid ta peab arvestama ka töösturite õigustatud huve. Kui Inglismaal korra juba autor või autoriõiguse kandja on kellelegi lubanud teatava helitöö võtta grammofoniplaadile, siis peab ta seda lubama teha seaduses kindlaksmääratud protsentide eest ka igal teisel soovijal. Protsentide arvestamine sünnib erilise margisüsteemi alusel. Isik, kes kavatseb helitööd plaadistada, teatab oma kavatsusest autoriõiguse omanikule, ära märkides ühtlasi plaatide kavatsetava müügihinna. Autori-

õiguse omanik müüb siis plaatide valmistajale vastavas väärtuses marke, mida see peab kleepima vastavas väärtuses igale müüdavale plaadile. Markideta plaate võib müüa ainult siis, kui autoriõiguse omanik pole plaadivalmistajale marke andnud või kui teda pole üldse leitud. Autorile kuuluvad protsendid loetakse sel juhtumil võlgu jäänuks ja need kuuluvad maksmisele autoriõiguse omaniku päevavalgele ilmumisel. Igal teisel juhtumil on markideta grammofoniplaatide müük autoriõiguse rikkumine ning kuulub karistuse alla.

Mainitud protsendimäärad polnud suured, kuid see süsteem on huvitav ja omapärane. 1911. aasta seaduses ettekirjutatud protsendimäär on $2\frac{1}{2}\%$ iga eksemplari üksikmüügi hinnast, kui on tegemist enne selle seaduse jõustumist avaldatud teosega, ja 5% teiste teoste puhul. Samuti on ette nähtud, et tuleb tasuda poolepenniline miinimum iga helitöö igalt plaadilt. See seadus näeb aegade ja olude ning rahakursi muutumise võimalusi ette ning lubab kaubandusministeeriumil autoritasude takside muutmise. Aprillis 1918 tõstetigi üles nii alammäära kui ka protsendi muutmise küsimus. Protsenti sooviti tõsta viielt $6\frac{1}{2}$ peale ja alammäära poolelt pennilt kolmele forthingile

(veerandpennilisele, s.o. $\frac{1}{2}$ pennilt $\frac{3}{4}$ pennile).¹

Samuti kui kirjanduslikkude teoste juures olid autoriõiguslikult kaitstud igasugused kompilatsioonid, on need kaitstud ka helikunstis. Peale algupäraste kompositsioonide ja meloodiate evivad helikunstis autoriõiguslikku kaitset ka igasugused fantaasiad ja variatsioonid mitmesugustel vanadel teemadel, kus neid ümberjutustatakse ja parafraseeritakse uueks omapäraseks loominguks. Autoriõiguslikult on kaitstud ka kui ümbertöötused popurriid, paroodiad, arranžement, akkompaniment, transkriptsioon, adaptatsioon, klaverisaade jne. Loomulikult eeldatakse sel juhtumil neilt ümbertöötajailt iseseisvat vaimset tegutsemis- ja korraldamisvõimet, mis peab väljenduma kaitstavas tootes.

d. Kujutava kunsti teosed.

Kujutava kunsti all pakutakse kaitset vaimsele loomingule, mis leidnud väljenduse pinnalises või ruumilises kujutuses, mis selle kaudu avaldab inimese kunstilist väljendustungi kas ainult puht ilu teenimiseks või igapäevaste tarbeesemete kaunistamiseks. Materjal, milles

¹ Encyclopaedia Britannica VI, lk 414.

kunstnikuhing väljenduse leidnud, pole oluline. Pinnaliselt on väljendust leidnud joonised paberil, maalingud lõuendil, offort, vasesöövitus, radeering, käärilõige jne., kuna ruumilised on puust, pronksist, marmorist, kivist, savist ja mitmesugustest teistest massidest kunsti-pärased kujutised, mis omavad kolm mõõdet (n^3).

Autoriõiguse seadusliku kaitse seisukohalt pole oluline, mida kunstnik on kujutanud, kas ta on edasi andnud mõne isiku portree, maastiku kujutuse, mõne üksik-eseme loodusest, nagu looma, lille, taime, puu, kala, või on ta mänginud lihtsalt valguse ja varju jaotuse ning geomeetriliste figuuride, või omal vabal fantaasial loodud esemete ning vormidega. Oluliseks momendiks on autoriõiguse kaitse seisukohalt, et pinnaliste ja ruumiliste esemete paigutustes ja värvitoonides avalduks looja korraldav vaim ning käsi.

Seega pole kujutava kunstina kaitstud mitte üksnes maalingud, joonised, gravüürid, raidkujud ja bareljeefid, vaid ka mitmesugused kunstkäsitööd, ehituskunstilised saavutused ja kõik objektid, kus kunstiilu seotud praktiliste tarbeesemetega. Autoriõiguslikku kaitset omab seega ka rakenduskunst. Kujutava kunsti kaitse alla

tulevad lugeda näiteks keraamika saadused, kunstipärased vaasid, taldrikud, tassid ja mitmesugused teised tarbeesemed, kullasepakunsti mitmesugused kaunistatud tooted, kangrukunsti maalilised seina- ja põrandavaibad, ehituskunsti kaunistatud fassaadid ja nikerdatud portaalid, niipalju kui need jälgivad kunstilisi eesmärke ja kujutava kunsti kohta käivaid reegleid. Ka terved ehitised, nagu võiduvärvad, kirikud, muuseumid jne. võivad kogu oma toreduse ja hiilgusega olla terves ulatuses ainult viimistletud kujutava kunsti tooted.

e. Filmid, fotod ja mustrid.

Kujutava kunsti hulka loetakse ka kinofilm ja foto, millele seadused annavad autoriõiguslikku kaitset. Foto alla kuuluvad kõik pildid, mida valmistatakse energia kiirgava energia mõjuavalduse teel, nagu valguse, röntgeni jt. veel leiutamata võimaluste abil. Kaitset omavad seega harilikud fotod, röntgeni ülesvõtted, heliogravüürid, fototüüpia jne.

Mõnede maade seadusandlused loevad siia kuuluvaiks ka tööstuslikult kasutatavad joonised ja mustrid, mida kootakse või trükitakse riidele, paberile jne. Sisuliselt

need peaksidki kuuluma kujutava kunsti alla. Kuna aga neid kasutatakse peamiselt ja ainuüksi tööstuslikuks otstarbeks, riide ja tapeetide valmistamiseks, siis on neile otstarbekohasem ja praktilisem kaitset anda tööstuslikkude leiutiste osas patendiseadusega, mille käsitlemine on lihtsam, paendlikum ja kaitse kiirem ning tõhusam, Kuna patendiseadused on peaaegu kõigis maades rohkem arenenud ja viimistletud kui autoriõiguse kaitseseadused. Saks-lased loevad seda osaliselt autoriõiguse alla kuuluvaks, tehes vahet "Geschmacksmuster'i" ja "Gebrauchsmuster'i" vahel.¹ Inglise autoriõiguse seadus (§ 22) aga jätab kavandid, mis kuuluvad "kavandite seaduse" alla ja mida kavatsetakse mehhaaniliselt teel suurel arvul paljundada, autoriõiguslikust kaitsest ilma,² mis on tekitanud rohkesti arusaamatusi, kuna kavandite mõiste on väga laiapiriline, ja kõiki kavandeid ei saa viia "Patendi ja kavandite seaduse" (Patents and Designs Act) alla.

Kõigilt tooteilt, mis taotleavad autoriõiguslikku kaitset, nõutakse originaalsust, autori vaimset hõngu või korraldavat kätt. See nõue tekitab kujutava kunsti teoste

Ex bibl. univ. Tart.

¹ H.Dernburg, Urheber-, Patent-, Zeichenrecht; Versicherungsrecht und Rechtsverfolgung, lk.170-173;
P. Allfeld, Urheber- und Erfinderrecht, lk.7-8.

² Encyclopaedia Britannica, lk.414.

kaitsmisel teatavaid raskusi. Definitsioonide järgi loetakse kunstiteosteks joonised, maalingud, skulptuurid, kunstikäsitöö saadused, kunstipärased arhitektuurteosed, gravüürid ja fotograafiad. Aga gravüüri või foto võib olla tehtud maali järgi. Niisugune gravüür või foto on originaalne, kuigi see kujutab sama objekti või stseeni mis maaling. Siin tundub olevat teatav vastudsus eriti foto puhul, mis sisuliselt on praeguses arenemisastmes rohkem mehhaaniline paljundusvahend, kui iseseisev loov tegevus. Kuigi me ei saa fotografeerimist lugeda ainult puht mehhaaniliseks tegevuseks, sest pildistatava eseme, selle asetuse või vaatenurga ja valguse valik nõuab ka vaimseid võimeid, ei saa me ometi fotograafi oma loomingus pidada võrdseks teiste kujutavate kunstnikkudega, kuigi ka viimased oma töö hõlbustamiseks kasutavad rohkesti mehhaanilisi ja tehnilisi vahendeid. Päevapiltnik jäädvustab välismaailmast ikkagi puht faktilise olukorra pildistamise hetkel, kuna kunstniku jäädvustus ei vasta kunagi hetkelisele välismaailma seisundile, vaid selle kujutus on murdunud pikema aja jooksul läbi kunstniku hingeprisma. Kujutava kunsti teos sisaldab seega kunstilist nägemust, osakese kunstniku hingest, mis fotol täielikult puudub. Seepärast tundub fotole kujutava kunstiga ühisel alusel autoriõiguse kaitse andmine võõrastavana.

2. Autoriõiguse subjektidest.

Küsimusele, kes on autoriõiguse esimesed subjektid, võiksime lühidalt vastata: kõigi eelmises punktis vaadeldud autoriõiguslikku kaitset nautivate teoste autorid. See vastus poleks aga küllaldane ega ka täpne, sest teatavatel, näiteks anonüümsetel teostel pole autorid teada. Seetõttu tuleb tõeline autor asetada autori fiktsiooniga. Kes on aga autor, sellele pole antud kuski piisavat ega kõikehaaravat definitsiooni. Iga maa seadusandlus võib seda määritleda oma olude kohaselt. Üldiselt kujutame mõiste "autor" all teose loojat. Kuid "looja" mõistegi pole küllalt piiritletud. Kui näiteks romaani või näidendi idee ja kavastus on ühelt isikult, töö aga tegelikult täide viidud teise isiku poolt, kes on siis autor? Valdav enamik, kui mitte kõik seadusandlused, tunnustavad autoriks ja autoriõiguse kaitse subjektiks viimase, s.o. idee täideviija, sest teostamata ideed on võimatu kaitsta. Kui aga sama idee omanik on selle idee täideviija palganud enese teenistusse teenistuslepingu alusel ja lasknud oma idee kehastada palgatud vaimsel tööjõul, siis on selle teose autoriks ideeandja ja vaimse

tööjõu palkaja. Sisuliselt võib aga mõlemal juhul olla teose valmimisel kummalgi asjaosalisel täiesti ühesugune osatähtsus, kuid kummalgi juhul on autoriõiguse subjektiks erinev isik.

See küsimus on väga oluline ega ole üles tõstetud mitte ainuüksi puht-teoreetilisest hugarist asja vastu. Tegelik elu lükkab selliseid küsimusi meile järjest ette. Maailmas on autoreid, kellede teosed on sõnastatud nende erasekretäride poolt. On õpperaamatute koostajaid, kes oma kaastöölistele annavad ainult idee ja materjali ning piirduvad paremal juhul ainult käsikirja pärastise korrigeerimisega. Samuti on kunstnikke ja kujureid, kes annavad oma ideed õpilastele või abilistele väljatöötamiseks. Kõige sagedamini võime kohata aga fotograafe, kelle autoriõiguslikult kaitstud töö teevad teenistuslepingu alusel töötavad abilised. Sageli esineb ka helikunstnikke, kes lasevad oma loodud motiive instrumenteerida ja orkestreerida teistel, kuid loevad ennast nende tööde autoriteks, olgugi et seadusandlusega on autoriõiguslikult kaitstud ka orkestreerimine ja instrumenteerimine kui iseseisev vaimne tegevus. On raske välja arvestada, kui palju on maailmas peetud kõnesid, igasuguseid ettekandeid ning loenguid, mille juures ettekandja on erinev kõne, loengu

või ettekande koostajast. Seadusandlikku kaitset vajava autori mõiste pole seega kuigi selge ega kergesti defini-
neeritav. Seepärast piirdutakse sageli nende liikide
näitliku loendusega.

Kirjandusteoste seaduslikult kaitstud autoriteks on
seega romaani, novelli, näidendi, luuletise, veste,
juhtkirja, memuaari, reisikirjelduse, teadusliku, popu-
laarteadusliku, rakendusliku, tehnilise jne. teose kirju-
taja, õpikute, antoloogiate, kogude, tabelite, kaartide,
plankettide, sõnastikkude, kokaraamatute jne. koostaja,
kõnede, ettekannete, loengute, referaatide jne. oma nimel
pidaja ja avalikkusele esitaja.

Helikunsti teose seaduslikult kaitstud autoriteks on
analoogiliselt kirjandusteoste omale igasuguste helitööde
loojad ja iseseisvad ümbertöötajad.

Kujutavas kunstis on autoriõiguse kaitstud subjekti-
deks maalijad, kujurid, joonistajad, radeerijad, gravee-
rijad, päevapiltnikud, arhitektid, mustrite joonestajad
jne.

Autoriõiguse subjektiks on ka lavastaja, tantsukunst-
nik jne. Sõnaga: autoriõiguse subjektide loendit võib
jätkata seni, kui on mainitud kõiki loomingu esemeid,
mille kohta ulatub autoriõiguse seaduslik kaitse.

Autori mõiste eeldab, et autoriks on füüsiline isik. Juriidiliselt tuleb aga sageli leppida autori fiktsiooniga ja kaitsta ka selle õigusi. Näiteks anonüümse teose puhul loetakse enamikkudes seadusandlustes autoriõiguse omanikuks kirjastaja. Teose kirjastajaks võib aga olla peale füüsilise isiku ka asutus või mõni osühing. Sel puhul pole võimalik anonüümse teose autoriõiguse esimest subjekti näiliseltki samastada füüsilise isikuga, kuigi loomulikuks eelduseks on, et autoriõiguse esimeseks titulaariks on füüsiline isik.

Samuti võib ette tulla ka juhtumeid, kus teose looja või autor ei ole esimene autoriõiguse omanik. Näiteks Inglise 1911. aasta autoriõiguse kaitse seadus näeb ette, et portree, foto, gravüüri või maali puhul, kui originaali on tellinud keegi isik, ja tehtud fotograafi, graveerija või maalikunstniku poolt tasusaamise mõttes tellimise täitmiseks, on vastupidise kokkuleppe puudumisel tellija esimeseks autoriõiguslikuks subjektiks. Mainitud kokkulepped võivad olla ka suulised ja järelduda isegi konkludentsetest faktidest, mis teeb asjaolud väga segasteks ja keeruliselt lahendatavateks.

Sama moodust tuleks veel edasi arendada ja kõiki tellimise täitmiseks tasusaamise eesmärgiga tehtud

tehtud teoste autoriõiguse esimeseks omanikuks lugeda tellija, mitte aga teose autor. See oleks igatahes palju õiglasem. Praegusel juhul, kus erand on tehtud ainult tellija portree kohta, on olukord selline, et kui keegi tellib kunstnikult, fotograafilt või graveerijalt enda portree, saab ta selle autoriõiguse omanikuks, kui ta tellib aga enda lapse, sõbra, talu, hobuse jne. kujutuse, ei saa ta nende autoriõiguslikuks omanikuks. Kõikide tellimise täitmiseks tasusaamise eesmärgiga loodud teoste esimeseks autoriõiguse omanikuks tellija lugemine ei käiks vastu ka kunstiloomingu esteetilistele printsiipidele, mis tellimise peale tehtud tööd ei tunnusta üldse kunstiloominguks, vaid lihtsalt käsitööks.

Inglise autoriõiguse kaitse seadus näeb ette veel teise juhu, kus autor pole autoriõiguse subjekt, ja nimelt, kui keegi isik palkab autori teenistus- või õppelepingu alusel, siis on vastupidise kokkuleppe puudumisel palkaja teenistus- või õppelepingu alusel loodud teose autoriõiguse esimene omanik. See olukord läheneb juba eelmises lõikes vihjatud tegeliku elu vajadustele, kuid segavana tundub veel asjaolu, et palkamine peab olema kindlasti "teenistus-" või "õppelepingu" alusel, mis eeldab peremehe ja teenija vahe-

korda.

Autor ja autoriõiguse esimene omanik võivad oma õigusi loovutada, samuti võib autoriõigus üle minna teistele isikutele pärimise teel. Autoriõiguse loovutamise peab enamiku maade seadusandluste nõudel toimuma kirjaliku lepingu kaudu, mis on alla kirjutatud autori enda, esimese autoriõiguse omaniku või nende seadusliku voliniku poolt. Autor võib oma õigusi loovutada kas osaliselt või täielikult, kas loomingu osale või tervikule, kas ajaliselt või jäädavalt, kas maa-alaliselt piiratud või piiramatult. Tsessionaar on talle loovutatud õiguste suhtes omaniku seisundis. Nii võib loovutamise teel saada iga isik autoriõiguse kandjaks.

Kokkuvõttes võiksime öelda, et autoriõiguse subjektiks on see, kes selleks tunnustatud kohaliku seadusandluse ja tavaõiguse poolt.

3. Autoriõiguse sisu ja kestvus.

Autoriõiguse sisuks on, et selle omanikul on ainuõigus avaldada, paljundada ja levitada oma teost või mingit olulist osa sellest igasugusel materjaalsel kujul. Tal on ainuõigus oma teose avalikuks ettekandmiseks ja väljapanemiseks. Tal on ainuõigus oma teoste tõlkimiseks,

ümbertöötamiseks, romaanide dramatiseerimiseks või näiden-
dite romaniseerimiseks. Tal on õigus nõuda, et tema teo-
seid paljundamisel ilma tema nõusolekuta ei muudetaks, ja
et võõraid teoseid ei avaldataks tema nime all. Autoril
on õigus kõiki oma seadusega kaitstud õigusi kas osaliselt
või täielikult kas tasuta või tasu eest loovutada.

Kõik need terminid, mis nimetavad autoriõiguse sisu,
tahavad ka ise sisustamist, täpsustamist ja piiritlemist
kohaliku seadusandluse poolt, muidu on nad liiga ebamäära-
sed ja laialivalguvad. Olgu näiteks vihjatud oma teose
avaliku ettekandmise ainuõigusele. Mis on aga "avalik
ettekandmine", see tuleks kindlasti seadusandluse poolt
fikseerida. Kui keegi näiteks kodus oma perekonnaga ja
sugulastega kannab ette mõne näidendi, kas see on avalik
ettekandmine? Vastame ei. Kui sama näidend kantakse ette
mõne intiimorganisatsiooni, näiteks üliõpilaskonvendi
või mõne klubi poolt oma liikmetele ja nende poolt kutsu-
tud külalistele, kuidas on lugu siis? Kas see on avalik
ettekanne? Siin võime vastata "ei", kuid võime vastata ka
"ja". Ettekanne ei toimu avalikult. Seda ei või külastada
igauks. Autoriõiguslikust seisukohast ei erine see aga
millegagi avalikust teatrietendusest, sest seal võib olla
vaatajaid isegi rohkem kui avalikul ettekandel. Avaliku

ettekande ainuõiguse sisuks on aga see, et autor selle eest võib nõuda tasu. Kuidas on tasu küsimusega sellel juhul? Kui teose ettekanne seaduse mõiste järgi pole avalik, pole ka autori ainuõiguse rikkumist ega kohustust maksta ettekande eest autoritasu. Sisuliselt poleks aga selline talitusviis õiglane ega kooskõlas autoriõiguse mõttega. Nii peab kohalik seadusandlus, tavad ja kohtupraktis piiritlema ning täpsustama autoriõiguse sisu vastavalt õiglustundele.

Autori ainuõigused pole täiesti piiramatud. Kõigepealt on need piiratud usu, kõlbluse, moraali ja riigikaitse huvides. Autor ei tohi avaldada, levitada, ette kanda ega välja panna teoseid, mis käivad usu, kõlbluse ja moraali vastu või kahjustavad riigikaitse huvisid.

Teiseks on autori ainuõigusi piiratud kultuurilistes huvides. Tema teoseid on lubatud tsiteerida, võtta nendest katkeid või anda sisukokkuvõtteid ajalehtedes, ajakirjades ja arvustustes esitamiseks või avalikkusele ettekandmiseks, samuti eelpoolmainitud kooliõpikute ja mõnel pool ka jumalateenistusel tarvitataivate teoste koostamiseks. Sõnaga, autori teose aus käsitlemine pole autoriõiguste rikkumine. Kuid ausa käsitlemise mõistet on väga raske, kui mitte otse võimatu defineerida. Võetava

osa pikkusega pole seda võimalik määrata, kuigi enamik seadusandlusi räägib pikemate teoste lühematest katketest. Sageli võib õige lühikese katkega võtta teoselt tema olulisem osa, näiteks ooperist juhtiva meloodia, või teaduslikust tööst pikema arutluse ja analüüsi kaudu välja toodud teesi.

Samuti kultuurilistes huvides ei saa ükski seadusandlus autoriõigust kaitsta igavesti, vaid seda tuleb ajaliselt piirata ning teatud ajavahemiku möödumisel anda autori looming üldsusele vabaks tarvitamiseks. Millise aja järgi autori loomingu vabaks andmine peab toimuma, selleks pole olemas mingisugust objektiivset üldtunnustatud kriteeriumi. Autori loomingu vabaks andmine oleneb täielikult seaduseandja suvast. Et see nii on, seda tõendavad eri maade autoriõiguste kaitse seadused. Kõik seadusandlused kaitsevad autoriõigust ka veel peale autori surma. Tähtsamate riikide kaitseajad arvates autori surmast olid 1937. aastal järgmised: Argentiinas 10 a., Nõukogude Venemaal 15 a., USA's 28 a. (võib aga pikendada 56 aastani), Bulgaarias, Jaapanis, Hiinas, Rumeenias, Rootsis, Šveitsis ja Türgis 30 a., Eestis, Hollandis, Belgias, Suur-Britannias, Iiris, Briti dominioonides, endises Austrias, Itaalias, Jugoslaavias, Kreekas, Leedus,

Norras, endises Poolas, Prantsusmaal, Saksamaal, Taanis, endises Tšehhoslovakkias ja Ungaris 50 a., Brasiilias 60 a., Hispaanias 80 a. ja täiesti piiramatul Portugalis ja Mehhikos. Nagu sellest loetelust näha, on enamik riikide seadusandlusi eelistanud kaitseaega, mis kestab 50 aastat peale autori surma. Tavaliselt hakatakse aega arvama selle aasta 1. jaanuarist, mil autor suri.

Üksikute maade autoriõiguse kaitse seaduste ajaloolist arenemist vaadeldes märkasime, et sageli olid eri kunsti-
harude autoriõiguse kaitsel ka erilised aegumistähtajad. Samuti võisime märgata, et arenedes autoriõiguse kaitse-
tähtajad muutusid järjest pikemaks. See nähtus on tervitatav küll autori pärijate ja teiste õigusjärglaste seisukohalt, kuid taunitav üldise kultuurilise arengu vaatenurgast. Kui tsiviilseaduseski hakatakse rahvamajanduse huvides riigivõimu poolt piirama pärijate huvisid, nagu seda on tehtud Saksamaal talude ja maaomandite pärandamisel ning kavatsetakse teha meilgi, siis peaks ka rahvaste kultuurilistes huvides autoriõiguse kaitse tähtaegades valitsema lühenemise, mitte pikenemise tendents.

V. "Autoriõiguse kaitse seaduse" projektist.

1. Eelmärkmeid.

Nagu juba eelpool öeldud (lk. 33-34), kehtib meil praegu veel autoriõiguse kaitse alal Vene 1911. aasta seadus, mida pole Eesti Vabariigi ajal üldse muudetud. Üksikud autorite koondised on selleks küll samme astunud ja ettepanekuid teinud, kuid need on jäänud tagajärjeta ning küsimused lahendatud teisiti. Näiteks Eesti autorikaitse ühing on esitanud Haridusministrile märgukirja, milles nõuti kehtivas autorikaitse seaduses nende punktide muutmist, mis riivasid helikunsti ja dramaatiliste teoste autorite tööde ettekandmist. Seaduse muutmise sihiks oli see, et laval ettekantavate tööde autorid saaksid endi ettekantud teoste eest kergemini kätte nendele kuuluva honorari, kuna maalavadel mängitavatelt näidenditelt oli autoritel väga raske kätte saada oma honorari. Pidasid korraldavad ja näitemänge ettekandvad seltsid leidsid autorihonorari maksmisest kõrvalehoidmiseks väga mitmesuguseid ettekäandeid.

15. novembril 1935 tolelaegne Haridus- ja Sotsiaalminister avaldas "Eesti autorite algupäraste näidendite nimestiku, millede ettekandmise puhul maanäitelavadel ja väikelavadel autorihonorar tasutakse Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi poolt "Eesti Haridusliidu" või "Autorikaitse Ühingu" kaudu" ¹⁾. Seega oli näitekirjanikkude palavam soov lahendatud ilma autoriõiguse kaitse seaduse muutmiseta palju soodsamalt kui seda oleks saanud teha seaduse muutmisega.

See asjaolu ei kõrvalda aga veel vajadust uue olude- ja ajakohase autoriõiguse kaitse seaduse järele. Elu ja tehnika on peale praegu kehtiva seaduse koostamist palju arenenud. Autoriõiguse kaitse alalt märkigem ainult filmi ja raadio massilist levikut viimasel ajal, mis praegu-kehtivas autoriõiguse seaduses täiesti korraldamata. Samuti on kehtiv autoriõiguse seadus koostatud endise suure laia Venemaa jaoks, kus olud olid sootuks erinevad meie omadest. Iga maa seadused peavad aga arvestama oma kohalikke olusid ja nende erinevusi. Eriti suur ning tunduv vahe on autoriõiguslike küsimuste lahendamisel meil ja Venemaal. Kui Venemaa turg jõudis üleval pidada autori oma loomingust saadava honorariga, siis on meie kirjanduse- ja kunstitoodete turg võrratult väiksem ega

1) Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi Teataja nr.15-1935, lk. 175-178.

suuda üleval pidada elukutselisi kirjanikke ning kunstnikke, nagu seda vaimsed loovisikud ise lugematuid kordi on avalikult kinnitanud. Nad on teinud selgeks, et väike-rahva juures riik peab paratamatult vaimset loomingut soodustama loojatele elamisvõimalusi kindlustades. Näiteks Eesti Kirjanikkude Liidu Juhatus kinnitab 30. XII 1932. aasta "Päevalehes" nr.355 "Mass-inimesele" vastates: "Ta teab aga, et ka kõige produktiivsem kirjanik Eestis ei saa end elatada ainult oma teoste honorarist, nagu seda ei saa meil ükski teine vaimse kultuuri looja, olgu ta teadlane või kunstnik, ja et paratamatu ning loomulik on tema toetamine olgu tööstipendiumide, preemiate, auhindade kaudu või mõnel muul kujul. Lisaks sellele suur osa kirjanike parimast toodangust läheb koolilugemike kaudu täiesti tasuta üldiseks kasutamiseks ja ka suur osa draamakirjanike honorare, eriti maalavadelt, jääb üldse saamata."

Arusaamisele, et vaimset loomingut tuleb riiklikult toetada, on jõudnud ka Eesti Vabariigi Valitsus ja seadusandlus, võttes vastu ja pannes kehtima "Eesti kultuurkapitali seaduse" juba 1925. aastal ¹⁾. Selle seaduse ülesanne on kõigiti toetada ja soodustada meie vaimset loomingut, vaimse loominguga ja kehakultuuri arendamist.

1) RT 27/28 - 1925. Muudatusi RT 109/110 - 1925; 104 - 1928; 30 - 1929; 7 - 1935; 15 ja 39 - 1938.

Selle seaduse alusel saavad paljud vaimsed loovisikud kindlad perioodilised kuutoetused, mis sisuliselt ei erine tavalisest riigiteenijate palgast. ¹⁾ Need ja veel mitmed teised asjaolud loovad autoriõiguse kaitse suhtes sootuks teised ja uued olukorrad, mis erinevad endise Vene ja ka kõigi teiste riikide omadest. Kahtlematult peaks kõigi nendega arvestama ka uus Eesti autoriõiguse kaitse seadus, kui see tahab vastata kohalikkudele olukordadele. Seega on meie oludele vastava autoriõiguse kaitse seaduse normistiku koostamine väga raske ja vastutusrikas ülesanne, sest sisuliselt tuleb luua palju uut. Meil on kirjanikkude ja kunstnikkude looming eelmainitud toetus-palga tõttu palju rohkem rahva ühisvara kui üheski teises riigis. Mil määral ja kuidas seda aga arvestada autoriõiguse kaitse seaduses, on väga keeruline ja ühtlasi ka delikaatne küsimus.

Uue Eesti autoriõiguse kaitse seaduse väljatöötamisel oleks kõige otstarbekohasem raamiks või aluseks võtta praegu meil kehtiv Vene 1911. aasta seadus ²⁾. Selle asjaolu poolt räägivad väga mitmed ning kaaluvad asjaolud, nagu see, et enamik Eesti uusi seadusi on ümber töötatud endistest Vene seadustest, et sellekaudu säilitada üldist

1) Vt. nende ridade kirjutaja artiklid "Ettepanekuid kultuurkapitali muutmiseks" - "Päevaleht" 18.III 1933 nr.176 ja "Veel Kultuurkapitali seaduse muutmise vajadusest" - "Päevaleht" 2.V 1933 nr.118 ja 3.V 1933 nr.119.

2) VSK X köide I jagu § 695-15.

ühtlast süsteemi, et endisi Vene seadusi on Vene senat rohkesti seletanud ja need seletused on meil kättesaadavad, et Eesti kohtutel on nende seadustega oma praksis jne. Igatahes oleme meie kaua aega kuulunud Vene seadusandluse süsteemi piirkonda ja selle printsiibid on saanud meile omaseks. Neist pole kerge loobuda ega neid pole kerge asendada mõne teise õiguspiirkonna süsteemiga, veel raskem luua uut omapärast süsteemi. Näiteks võiks mainida ühtlustatud "Veksliseadust" ¹⁾, mis käsitleb meie praktikas täiesti tundmatut käskvekslit, kuna meil käibeloleva lihtvekli kohta leiduvad seal ainult mõned üksikud §§. Küsitav on, millal ja kas üldse meie ärielus käskveksel saab domineerivaks. Seega teise ja täiesti võõra õiguspiirkonna instituutide ja printsiipide sissetoomine ega tegelik rakendamine pole kerge ega lihtne ülesanne. Küll võime aga anda ümbertöötatud seadustele nende raamides uue, rahvuslikule erinevusele ning kohalikkudele vajadustele vastava sisu. Üldiselt on endised Vene seadused küllalt selged ja praktilises käsitlemises lihtsad. Paljud asjatundjad hindavad neid selgemateks ja paremateks Saksa seadustest.

Uue "autoriõiguse kaitse seaduse" eelnõu väljatöötamisel pole kõigi nende asjaoludega arvestatud. Selle

1) RT 82 -1938.

aluseks on võetud saksa teoreetikute poolt enne rahvus-sotsialistide võimuletulekut väljatöötatud autoriõiguse kaitse seaduse projekt. Võiks öelda, et meie autoriõiguse kaitse seaduse eelnõu on mainitud saksa projekti vähe-muudetud tõlge, milles pole üldse arvestatud meie erine-vaid olukordi. Vaadeldav eelnõu on teoreetilise vaimutöö tulemus, mis tahab olla põhjalik ja tugida üksikasjusse, seejuures on aga küllalt üldsõnaline, ebamäärane ja laia-lipaisatud ning tegelikus elus raskesti kohaldatav. Kui võrrelda projekti süsteemi kehtiva seaduse süsteemiga (toodud lk. 32), siis on esimene palju keerulisem. Pro-jekt koosneb 93 §-st, mis jagunevad 8-sse peatükki. Enamik §§ sisaldavad veel rohkesti alljaotusi, mõni koguni kuni 10. "Autoriõiguste kaitse seaduse" projekt on jagatud järgmiselt:

I peatükk. Üldmäärused (§ 1-11).

Kaitsetavad teosed (§ 1), Kirjanduse- ja kunstiteosed (§ 2), Fotograafilised teosed (§ 3), Ümbertöötused (§ 4), Koguteosed (§ 5), Vabad teosed (§ 6), Autor (§ 7), Kaasautorid (§ 8), Autori nime tähendamine (§ 9), Autoriõiguste kuulumine väljaandjale või kirjastajale (§ 10), Üllitamine - ilmu-mine (§ 11).

II peatükk. Autoriõiguse sisu (§ 12-18).

Autoriõiguse osised (§ 12), Teose kasustus-õigused (§ 13), Paljundamisõigus (§ 14), Levitamisoigus (§ 15), Levitamisoigus tehni-liste abinõudega (§ 16), Ettekande-, eten-duse- ja näitusõigus (§ 17), Autoriosak (§ 18).

III peatükk. Määrused õigusliiklemise kohta autoriõigustes.
(§ 19-30).

Autoriõiguse siirmine (§ 19), Teose kasustusõiguse siirmine (§ 20), Kinematograafilise teose kasustusõigus (§ 21), Muundamiskeeld (§ 22), Teose omandiõigus ja autoriõigus (§ 23), Teose omaniku kohustused (§ 24), Korraldused tulevaste teoste suhtes (§ 25), Teose kasustusõiguse ulatus (§ 26), Koguteose väljandmine (§ 27), Kaastöö (§ 28), Taganemisõigus (§ 29), Sundsooritus (§ 30).

IV peatükk. Teose kasustusõiguse kitsendused (§ 31-54).

1. Teose vaba kasustamine.

Paljundused oma tarbeks (§ 31), Kirjandusteose vaba kasustamine (§ 32-38), Helikunstiteose vaba kasustamine (§ 39-41), Kujutavkunstiteose vaba kasustamine (§ 42-43), Fotograafiliste teoste vaba kasustamine (§ 44), Erilised vabakasustamised äriettevõtetes (§ 45), Vabakasustamine raadiovastuvõtte seadistel (§ 46).

2. Sund- ja seaduslikud load.

Sundusliku kirjandusteose kasustamiseks (§ 47), Sundluba heliteose kasustamiseks (§ 48), Sundluba kirjanduse, kunsti ja fotograafilise teose avalikuks ettekandmiseks, etendamiseks ja näitamiseks (§ 49), Sundluba heliseadeldiste valmistamiseks (§ 50), Sund- ja seaduslikud load heliseadeldiste kasustamiseks (§ 51), Sundluba kinematograafilise seaduse kasustamiseks (§ 52).

3. Üldised määrused vabakasustamise, sund- ja seaduslikkude lubade kohta.

Määrused pilt- ja heliseadeldiste ning raadio-levi kasutamise kohta (§ 53), Muundamiskeeld. Allika tähendamine (§ 54),

V peatükk. Autoriõiguse aegumine (§ 55-59).

Teosed, millest ei märgitud autori õige nimi (§ 55), Teosed autori õige nimeta. Sissekande register (§ 56), Fotograafilised ja kinematograafilised teosed (§ 57), Vihkteosed (§ 58), Kaitsetähtaja arvutamine (§ 59).

VI peatükk. Kunstilise ettekande ja etenduse kaitse.
Õigus kirjadele ja oma pildile; tiitli-
kaitse. (§ 60-66)

1. Kunstilise ettekande ja etenduse kaitse.
Ainuõigus kunstilise ettekande ja etenduse
pilt- ja heliseadeldistele ülekandmiseks
(§ 60), Kaitse raadioteel levitamisel
(§ 61), Kaitse valjuhääldaja tarvitami-
sel (§ 62).
2. Õigus kirjadele ja oma pildile.
Kirjade kaitse (§ 63), Õigus oma pildile
(§ 64), Omaksed (§ 65).
3. Tiitlikaitse. (§ 66).

VII peatükk. Õiguste rikkumised (§ 67-88).

1. Autoriõiguste kaitse tsiviilõiguslikud
eeskirjad.
Üldmäärused (§ 67), Loobumise, väärolu-
korra kõrvaldamise- ja kahjutasunõue
(§ 68), Hävitamine, kasustuskõlbmatuks
tegemine ja teised vahendid (§ 69),
Otsuse avaldamine (§ 70), Kahjutasunõue
(§ 71+72), Ettevõtte omaniku vastutus
(§ 73), Aegumine (§ 74), Protsessuaal-
eeskirjad (§ 75), Nõude kindlustamine
(§ 76), Otsuste täitmine (§ 77).
2. Autoriõiguste kaitse kriminaalõiguslikud
eeskirjad.
Üldmäärused (§ 78-79), Eritoimetused (§ 80),
Otsuse avaldamine (§ 81).
3. Avaliku ettekande õiguse rikkumise järel-
valve (§ 82).
4. Lepitustoimetused.
Autoriõiguste kaitse vahendus-asutis (§83),
Asutise ülesanded (§ 84-88).

VIII peatükk. Seaduse ulatus (§ 89-93).

Eesti kodanikkude teosed (§ 89), Sisemaal
ilmunud teosed (§ 90), Välismaalaste
välismaal ilmunud teosed (§ 91), Välis-
maalaste õigused autoriosakule (§ 92),
Välisriigi kodanikkude kunstilise ette-
kande või etenduse kaitse (§ 93).

Tehkem alamal mõningad üksikud märkused mainitud seaduseprojekti ebakohtadele.

2. Autoriõiguse kaitse objektidest.

Seaduse alguses määratakse ära kaitstavad teosed. § 1 määritleb: "Autoriõigused kirjanduse-, kunstni- ja fotograafilistele teostele on kaitstavad käesoleva seaduse ulatuses.

Kaitse alla kuulub teos tervikuna, kui ka teose osad." Neid üldmõisteid hakkavad järgnevad §§ detailiseerima. § 2 defineerib üldiselt kohe alguses: "Kirjanduse- ja kunsti-teosteks, kuivõrd neis väljendub autori vaimne looming, loetakse käesoleva seaduse mõttes kõiki tooteid~~ks~~ kirjanduse, teaduse ja kunsti alal, ükskõik milline on nende väljendusviis või kuju, nagu:" Järgneb üksikasjalik näidete loend, mis pole aga kõigi kunstialade kohta ühtlaselt ammumata ega kaugeltki küllaldane. Kunstiteoste all on siin mõeldud dramaatilisi töid, helikunsti ja kujutava kunsti tooteid. Kaitstavate kirjandusteoste all on mainitud "raamatud, brošüürid ja muud kirjatööd, loengud, kõned, jutlused ja muud samalaadilised teosed;"

Siit ei järgne, et autoriõiguslikult oleks kaitstud ka käsikiri, sest "muud kirjatööd" all tuleb antud järjestuses mõista igasuguseid paljundusi. Kui mainitud termin hõlmab

aga igasuguseid käsikirju nagu romaanide, novellide, teaduslike teoste jne., milleks siis on vaja eripeatüki osana § 63 eraldi sisse tuua kirjade kaitset? Kirjad, millede alla on loetud ka päivikud ja teised "usalduslikud üles-tähendused", kuuluvad autoriõiguse alla niipalju, kui need pakuvad loominguliselt või teaduslikult huvitavat, muus ulatuses on need kaitstud teiste seadustega. Ulatuses, milles autoriõigus võib kirjadele kaitset pakkuda, peaks mahtuma täielikult kirjandusliku teose mõiste alla.

Mainimata on jäänud siin igasugused mitteametlikud planketid ja tabelid, mis peaksid samuti kaitstud olema.

Loenguile, kõnedele ja jutlustele antud kaitse lasneb praeguses redaktsioonis välja lugeda, nagu maksaks see ilmunud teoste, mitte aga ükskõik mil viisil esitatud ettekande kohta.

Helikunstiteoste kohta puudub lähem üldjooneline piiritus, mida loetakse helikunsti teoseks, samuti ei selgita seda ka lähem näitlik loetelu. Kujutava kunsti teoste näitlikus loetelus puudub graafika. Kunstikäsitööd on mainitud ainult ühesõnaliselt nimetamata ainustki alaliiki.

§ 3-s peab piiritlema fotograafiliste teoste mõistet, kuid sõnab ainult: "Fotograafilisteks teosteks loetakse ka sellised piltteosed, mis saavutatud fotografeerimisele

sarnaneva valmistamistoimingu läbi." See ebamäärane ja mittemidagi ütlev paragraaf on ühtlasi ka selle seaduseprojekti lühim.

Ebamääraseks jääb ka teoste ümbertöötuste ja kompilatsioonide küsimus. § 4. ütleb: "Tõlked ja muud teoste ümbertöötused, kuivõrd neis väljendub ümbertöötaja omapärane vaimne looming, on kaitsetavad samuti kui algupärandid, ilma et see kitsendaks algupärandi autoriõiguseid." Siit selgub, et ainult tõlked on kaitstud ümbertöötlustena. Muude ümbertöötluste kohta pole toodud ühtegi näidet. Ümbertöötaja omapärase vaimse loominguga olemasolu kindlaks tegemine on aga väga raske ülesanne. Kuna näiteks § 2 oli helikunstiteoste kohta öeldud väga vähe, ümbertöötluste all pole neist aga sõnagi lausutud, siis jääb selgusetuks näiteks arranžemendi, adaptsiooni, popurrii, paroodia, transkriptsiooni jne. autoriõigusliku kaitse küsimus. Omapärase vaimse loominguga kraadi selgeks tegemine nende puhul on sageli väga raske. Iga ümbertöötlus riivab suuremal või vähemal määral algupärandi autori õigusi. Nii pole § 4 esimese lõike lõpu järgi üldse võimalik teha ümbertöötlust, sest need riivavad ja kitsendavad kõiki algupärandi autori õigusi, ehk kui neid tehakse, siis ei oma need autoriõiguslikku kaitset. Näiteks uue kokaraamatu koostamine kitsendab

iga endise kokaraamatu koostaja õigusi, sest uue konkurendi juuretulekuga väheneb eelmiste levik. Igas kokaraamatus on aga vähe uut, kuna enamik on vana kordamine.

Kui on tahetud leppida ainult ülddefinitsiooniga, siis oleks jätkunud sellest, kui juba § 2 lõpus oleks toodud ainult § 4 keskmine osa: "Teoste ümbertöötlustel, kuivõrd neis väljendub ümbertöötaja omapärane vaimne looming, on kaitsetavad samuti kui algupärandid."

§ 5 üteldakse: "Kirjanduse-, kunsti- või fotograafilistest teostest koosnevad koguteosed, kuivõrd neis üksikute teoste korraldamine ja valimik väljendab omapärast vaimset loomingut, on kaitsetavad nagu kirjandusteosed, ilma et see kahjustaks koguteosesse võetud üksikutesse teostesse puutuvaid autoriõigusi." Siin paistab, nagu võiks koguteoseid koostada või oleksid kaitsetavad ainuüksi need koguteosed, mis koosnevad ainult kirjandusteostest, ainult helikunstiteostest, ainult kujutava kunsti tooteist või ainuüksi fotodest. Ometi koosneb enamik meie koguteostest aga kõigist eelmainitud üksikteostest läbisegi. Jääb ka selgusetuks, kuidas saab fotodest koosnevat koguteost kaitsta samuti kui kirjandusteost, kuna teoste kasutuse õiguste kitsenduste all on fotograafiliste teoste vaba kasutamine (§ 44) sootuks erinev kirjandusteoste vabast

kasutamisest §§ 32-38. Täiesti üleliigne on ka lause viimane osa. Sel pole mingit muud ülesannet kui kõigile eelmise likvideerimine.

Praegusel juhtumil on täiesti üleliigne § 6, mis kõneleb vabadest teostest, kuna sama küsimust arutatakse palju põhjalikumalt IV peatüki alajaotuses "teose vaba kasutamine" §§ 31-46, kus käsitlust leiavad iga ala teoste vaba kasutamine eraldi. Kui teoste § 1 ja § 2, milles määritleti lähemalt kaitstavaid objekte, olid väga napolisõnaline, üldlauseline, siis ollakse §§ 31-46 üleliigagi üksikasjadesse tungiv. Seega on kaotatud seaduses ühtlus ja satutud sageli ka vasturääkivustesse.

Näiteks § 31 teine lõige kõneleb sellest, et oma tarbeks tehtavaid lubatud paljundusi võib lasta teha ka kolmandail isikuil. See eeskiri on aga kehtiv ainult kujutava kunsti või fotograafiliste teoste tasuta valmistamisel. Kirjanduse-, teaduslike ja helikunsti teoste suhtes on aga see reegel maksev ainult siis kui paljunduste valmistamine ei toimu kasusaamise eesmärgiga. Sellest oleks otsekohene järeldus, et kujutavkunsti ja fotograafilisi teoseid võib oma tarbeks lasta valmistada kolmandail isikuil kasusaamise eesmärgiga. See asjaolu on aga vastolus mõistega "oma tarbeks", mis eeldab, et valmistatud esemed ei lähe

müügile. Kasusaamiseks ei tule lugeda siin ometi ei ühel ega teisel juhtumil tegemata jäänud kulu.

Kirjandusteoste vaba kasutamist käsitlev esimene § nr.32 ütleb: "Lubatud on: 1) avaliku sündmuse osisena esineva ettekande ja kõne paljundamine ajalehtedes ja ajakirjades; 2) avaliku seiga puhul peetud kõne ja ettekande paljundamine."

Siin jääb selgusetuks, millist kõnet lugeda "avaliku sündmuse osiseks" ja millist ettekannet ~~ku~~ peetuks "avaliku seiga" puhul. Neid mõisteid tegelikkusesse kandes võiksime illustreerida kolme järgneva näitega:

1. Välisministri prof. A.Piibu kõne "Praegune moment" - peetud Üliõpilasseltside Vilistlaskogude kinnisel klubiõhtul;-
2. Prof. G. Suitsu kõne "Tähehdusi Venemaa matkalt" - peetud Akadeemilise Kirjandusühingu kõnekoosolekul, millest võisid kõik soovijad osa võtta;
3. Õpetaja N.N. Kõne "Ajalooline romaan kasvatus-
tegurina" - peetud Tartu Õpetajate Seltsi kirjandusõhtul, millest võisid kõik soovijad osa võtta.

Kas kõiki neid kõnesid võib ajalehtedes ja ajakirjades vabalt paljundada, või jääb neist välja ainult p.1-s märgitud, sest see on esitatud kinnisele koosolekule, kuhu üldreegli järgi polnud võimalik pääseda ajakirjanikel. Ometi tundub, et p. 2. ja 3. all märgitud kõned peaksid kaitstud olema, kuna p.1. all märgitu oma loomult ja esitaja isiku poolest peaks kuuluma vabale kasutamisele. Nii jätaks § 32 oma määritluse umbmäärasusega iga kõneleja tegelikkuses väga halba seisukorda. Mitmete maade autorikative seadusandlused, näiteks Inglise oma, on katsunud kõnede vabaks kasutamiseks andmise piiritlel appi võtta ka kõnepidaja isikut. See asjaolu aitab küsimusse tuua rohkem selgust.

Väga laialipaisatud ja ebaõigeid seisukohti väljendavad ka seaduse-eelnõu osad, mis käsitlevad kirjanduse ja kunstiteoste või nende osade paigutamist õpikuisse. § 34 teine lõige lausub: "Üksikuid kirjandusteoseid või üksikuid tehnilisi või teaduslikke pildistusi võib peale nende ilmumist, eesmärgist õigustatult tingitud ulatuses, paljundada kooli- või õppeotstarbeks määratud iseseisvas teoses või suurema arvu kirjanike teoseid sisaldavas kogumikus, (nagu lugemik) ainult kasutatud teose autori loal." Täpselt sama öeldakse helikunsti teoste kohta § 39 viimases lõikes. Kujutava kunsti teosed antakse aga § 42 p.2. samaks ots-

tarbeks täielikult vabaks. Nende võtmisel õpperaamatuisse pole vaja nõutada autori luba. Millest on tingitud selline ebaühtlane loovvaimudekaitse, ei selgu seadusest. Millistel motiividel see, mis kirjanikel ja helikunstnikel kuulub kaitse alla, on kujutavkunstnikel jäetud kaitseta, jääb täiesti selgusetuks.

Meie oludes oleks õiglasem ja otstarbekohasem õpperaamatute koostamiseks anda vabaks kasutamiseks kogu vaimne looming. See oleks teatud vastutasu riigile vaimse loomingu majandusliku soodustamise eest Kultuurkapitalist. Hariduse levitamine ja selle levitamise eest hoolitsemine, käib otsekoheste riigi ülesannete hulka. Ilma õpikuteta pole aga hariduse levitamine tänapäeval enam mõeldav. Seega on õpikud riiklikult tarvilikud asjad. Õpikuid on aga vaimselt loojatele enestele ka vaja, sest kui poleks õpikute kaudu ette valmistatud vaimse loomingu tarvitajaid, haritud riigikodanikke, poleks vaja ka vaimset loomingut ega loojaid. Seega on hariduse levitamine otsekohe loojate huvides ja nad peaksid sellele kõigiti kaasa aitama. §§ 34 ja 39 märgitud vajalik autori nõusolek eeldab autorihonorari maksmist õpikus kasutatud palade eest. See aga tõstab tunduvalt õpiku hinda ning teeb takistusi selle levikule, piirates seega ühtlasi ka hariduse levikut.

§§ 34 ja 39 esitatud nõuet ei leidu peaaegu ühegi maa autoriõiguse kaitse seaduses, samuti ei tunne neid kitsendusi ka meil praegu kehtiv seadus. Selle § 39 annab autorite loomingu õpikute ja valimikkude koostamiseks vabaks. Selle kohta on meie autorikaitse tegelased seletanud, et kehtiva seaduse vabadus selles küsimuses oli mõistetav Venemaal ja on mõistetav ka teiste rahvaste juures, sest seal võetavat lugemikesse ainult klassilisi palu, millede autorid juba surnud või millede kohta ei kehti enam autoriõiguse kaitse. Meil võetavat aga lugemikesse verivärskeid palasid elavalt kirjanikelt. Lugemikud tegevat konkurentsi autorite teoste müügile ning autorid kannatavat nii majanduslikku kahju.

On tõsi, et meie lugemikkudesse võetakse värskeid palasid, kuid see asjaolu on tingitud meie kultuuri noorusest ja klassikaliste palade puudusest. Meil leidub veel vähe koolilugemikkude raudvara, mida ei peaks mitte asendada värske, kunstiväärtuslikuma ja sobivama palaga, kui neid ilmub. Aluseta aga tundub väide, et värskete palade lugemikku paigutamine tooks autoreile majanduslikku kahju. Vaevalt leidub isikut, kes mõne autori teose asemel ostaks lugemiku, kus ~~on~~ see teos leidub. Nii ei saa lugemikkude konkurentsi tegemisest autorite teoste müügile juttugi olla.

Need pigemini võivad autori teoste levikut suurendada, tehes autori nime tuttavaks laiemas ringkonnas. Kui mõni autor lugemikus leiduvate paladega on noorele armsaks saanud, siis on sellega kasvatatud mainitud autorile tema teoste järjekindel lugeja ja ostja.

Paljudes maades on autorite teosed antud vabaks kasutamiseks peale õpikute ka veel jumalateenistusel tarvisolevate teoste koostamiseks, milledest vaadeldavas seadusprojektis pole üldse kõnet.

Praeguse seadusprojekti järgi muutuks meil peaaegu võimatuks õpikute koostamine. Autor võib palutud loa andmisest keelduda. Seks juhuks on ette nähtud §§ 47 ja 48, milledest esimene näeb sundluba hankimise korda kirjandusliku, teine helikunsti teose kasutamiseks. § 47 ütleb: "Autor on kohustatud õiglase tasu eest lubama paljudnada oma teosest vähemaid väljavõtteid, väheldasi teoseid, üksikuid tehnilisi või teaduslikke pildistusi, eesmärgist õigustatult tingitud ulatuses kooli või õppeotstarbeks määratud iseseisvas teaduslikus teoses või suurema arvu kirjanike teoseid sisaldavas kogumikus (nagu lugemikus jne.). Autori keeldumisel võib luba asendada kohtuotsusega, milles määratud autoril õiglane tasu." Täpselt sama lausub § 48 helikunsti teoste kohta.

Vahemärkusena olgu tähendatud, et käsitamise hõlpsuse pärast oleks tulnud §§ 34, 39, 42, 47 ja 48 võtta kokku kõik ühte paragraafi, kuna need sisuliselt kuuluvad ühte ja on valdavas osas sõnasõnalised üksteise kordamised. Nende eraldi paigutamine on asjata teoretiseerimine ja seaduse liigsõnaline paisutamine, mis näitab, et selle projekti koostamisel pole arvestatud seaduse praktilise kasutamise kergusega.

Sisuliselt peab aga §§ 47 ja 48 väljendatud seisukohtade suhtes tähendama, et raske oleks keerulisemat ja halvemat moodust välja mõtelda kui see. Tahetakse näiteks koolilugemikku võtta mõnerealist luuletust, tuleb halvemal juhtumil läbi käia kolm kohtuastet. See on väga kulukas ja aeganõudev toiming. Õiglast tasu, mida kohus peab autorile määrama, ei saa fikseerida vabal äranägemisel, vaid selle peavad kindlaks tegema asjatundjad. See ei saa olla mingi üldnorm, vaid võib iga koolitüübi iga astme igas teoses olla erinev, sest iga koolitüübi iga astme iga õpik võib olla erineva tiraaži ja erineva hinnaga. Need kaks tegurit - hind ja tiraaž - aga tulevad "õiglase tasu" arvutamisel kindlasti arvesse võtta.

Tegelikus elus on peaaegu võimatu rakendada ka § 35

esimest lõiget, milles öeldakse: "Luuletusi või osi nendest võib peale nende ilmumist kasutada tekstina uuele helikunsti-teosele ning viimast seoses nendega paljundada. Sealjuures heliteose autor on kohustatud võimaldama teksti autorile õiglasel määral tasu sellest tulust, mida ta saab heli-teose autoriõiguslikust kasutamisest ühenduses kasutatud tekstiga." See tundub kõigepealt ülekohtusena helikunstnike vastu, kuna laulu sõnad on temale ainult toormaterjaliks. Teiseks on sel puhul "õiglast tasu" peaaegu võimatu kind-laks määrata. Selle punkti maksvusele pääsemine võõrutaks heliloojad täielikult meie luuletajate sõnade kasutamisest oma lauluviiside tekstina, milline nähe oleks aga kahjatsus-väärne.

§ 38 määritletakse, millised teosed on ettekandeks vabad. "Ilmunud teoste avalik ettekandmine on lubatud, kui kuulajad tasuta pääsevad ettekandele ja ettekanne otseselt, varjatult ega kaudselt ei taotle tulu saamist." Sama para-graafi teises lõikes on selgitatud, mis tuleb mõelda kaudse või varjatud tulusaamise all. Sellest loetelust on välja jäänud klubid ja seltsid, kes korraldavad oma liikmeile ettekandeid. Igatahes tuleks ka neid lugeda varjatud kujul tulusaajaiks, sest neil on sageli kohustus liikmemaksu eest pakkuda oma liikmeile igasuguseid ettekandeid. Ka teatrid

ja kinod annavad aastapileteid, mis sel juhtumil oleksid võrreldavad mainitud klubide ja ühingute liikmekaartidega. Küll tuleks aga loendist välja jätta huvi- ja reklaam-õhtute jne. külastajaile pakutavad ettekanded. Miks ei võiks siis näiteks kirjastusärid kirjandusteoseid huvi- ja reklaamõhtuil tutvustada, kui see vabadus § 45 antakse äri-ettevõttele, kus pilt- või heliseadeldistega kaubeldakse, või neid valmistatakse. Ilmunud heliteoseid võib § 41 p.1. järgi avalikult vabalt ette kanda isegi "leierkastidel, muusika automaatide ja teiste sarnaste seadeldiste abil, millistes heliteoste kuuldavale toomiseks ei ole kasutatud heli-ülesvõtte meetodi."

Selliseid pisiküsimusi, mis teevad seaduse käsitamise keeruliseks, võiks tuua veel rohkesti. Olgu mainitud veel ainult üks näide. Enamikul juhtumel tuleb sundluba hankida kohtuteel, kuid § 51 p.3. lõpuosas üteldakse heliseadeldiste kasutamise kohta: "Kui loa saamine kokkuleppe teel osutub võimatuks, võib loa tootleja nõuda loa andmist Autoriõiguste kaitse vahendusasutise kaudu. Viimase otsused on lõplikud." Üldiselt on autoriõiguse kaitse objektide määritelu vaadeldavas seaduseelnõus äärmiselt segane ja rohkete erandite siia-sinna laialipaiskamisega tehtud nendest üle-

vaate saamine väga raskeks. Peale meie oludele sisulise kohandamise vajab projekt selles osas palju selgemat välja-töötamist, ühtlustamist ja lihtsustamist.

3. Autoriõiguse subjektidest.

Autoriõiguse kandjale, autorile - on käesolevas projektis pühendatud palju vähem tähelepanu. § 7 esimes lõikes defineerib: "Teose autoriks loetakse isik, kes teose loonud." See endast selge ja lühisõnaline määritus jätab ebamääraseks igasugu koostajate, ümbertöötlejate ja kompilaatorite küsimuse. Vastav saksakeelne termin "Verfasser" haarab endasse ka koostaja jne. mõisted, kes teost ei loo mitte algupärasest materjalist, vaid selle kompileerivad. Vastav eesti seaduseprojekti definitsioon vajaks seega laiendamist ka koostajaile, muidu võib tegelikkuses tekkida raskusi nende autoriõigusliku kaitse küsimustega. Ka seaduseprojekti teised paragraafid ei too sellesse küsimusse rohkem selgust.

§ 7 teine lõige laiendab autoriõiguse esimese omaniku mõistet veel järgmiselt: "Autoriõigus töenduslikult valmistatud fotograafilistele teostele kuulub ettevõtte omanikule. Portreede ja teiste fotograafiliste teoste suhtes, mis

on valmistatud tellimisel, kuulub autoriõigus tellijale." On vist päris loomulik, et ka töönduslikult valmistatud kinematograafiliste teoste, filmide autoriõigus peaks kuuluma ettevõtte omanikule, samuti kui fotograafilistel teostelgi. Selguse pärast oleks tulnud seda ka määritelus lausuda. Üldse filmide kaitse on vaadeldavas seaduseelnõus käsitletud väga juhuslikult ja möödaminnes. Kui filmi kaitsest on juttu, siis peamiselt kirjandusteoste, mitte aga filmi seisukohast. Kaitstakse esijoones kirjandusteoseid filmi eest, kuna aga film kui iseseisev kunstipärane looming, mis koosneb kõigi kunstide elementidest, sõnalisest, helilisest, arhitektuurilisest, kujutavkunstilisest, lavastuslikust jne., - ise jääb kaitse suhtes täiesti tagaplaanile.

Ebamääraseks jääb ka lause: "Portreede ja teiste fotograafiliste teoste suhtes, mis on valmistatud tellimisel, kuulub autoriõigus tellijale." Kui on üteldud, et autoriõigus kuulub tellijale, siis on loogiline järeldus, et sellega kuuluvad tellijale kõik õigused, mida mõiste autoriõigus eneses sisaldab ja mis lähemalt määritletud käesoleva seaduseprojekti §§ 12-18. Seega oleks saavutatud õiglane seisukoht, et kõigi tellimise peale valmistatud fotograafiliste teoste esimeseks autoriõiguse omanikuks

on tellija. Sama seisukoht peaks olema maksev ka kõigi kujutava kunsti teoste suhtes, mis on valmistatud tellimise täitmiseks. Mainitud lause algus ei anna selles küsimuses küllalt selgust. Seal on öeldud: "Portreede ja teiste fotograafiliste teoste suhtes." Siit võib järeldada, nagu võiks portree olla ainult fotograafiline. Tegelikult me aga teame, et "portree" mõiste on palju laiem. Portree all mõeldakse inimese kujutist plastikas (kuju, büst, reljeef), maalil, joonistises, graafikas, fotograafias ja laiemas mõttes isegi sõnakunstis, kirjanduslikus teoses. Seega ei saa portreed piiritella ainuüksi fotograafilise tehnikaga. Kui seda käesoleval juhtumil oleks tahetud teha, miks on siis portree eriti nimetatud, kuna mõiste "teiste fotograafiliste teoste suhtes" on palju laialdasem "portree" mõistest ja haarab kõik tellimise täitmiseks tehtud fotograafilised tööd. Loogiliselt järeldades peaks "portree" siin olema tarvitatud ikkagi selle sõna üldises tähenduses, kuigi see lause konstruktsioonis on väga ebamääraselt väljendatud. Vaadeldava lause sisu peaks olema, et kõigi tellimise peale valmistatud portreede ja fotograafiliste teoste autoriõigus kuulub tellijale.

Selle seisukohaga on aga vastolus seaduseprojekti § 43, milles räägitakse kujutava kunsti teose vabast

kasutamisest. Mainitud paragraafi esimene ja teine lõige ütlevad järgmist: "1. Isik, kes on tellinud kellegi teise isiku kujutuse (portree), samuti tema õigusjärglased, on õigustatud, kui teisiti ei ole kokku lepitud, autori loata seda kujutist fotograafilisel teel paljundama või ka tasu eest teistele isikutele paljundamiseks andma."

2. Sama õiguse omavad isikud, kes on lasknud luua tellimisel enese kujutuse (portree); peale surma kuulub see õigus nende omakstele, kes § 65 ettenähtud," s.o. lastele, abikaasale, nende puudumisel aga vanemaile. Seega pole kujutavas kunstis loodud portree kohta mingit autori-õigust nagu võis seda järeldada § 7 loogilisest tõlgendusest, vaid ainult väga piiratud õigus fotograafilisel teel paljundamiseks. § 44 teeb aga § 43 p.1. ja 2. erandist omakorda veel erandi sõnades: "selle juures on lubatav § 43 lõikes 1 ja 2 ettenähtud juhtudel fotograafilisi pildistusi paljundada peale fotografeerimise ka muul viisil."

Nii on erandite erandidtega asi aetud väga keeruliseks ja vasturääkivaks sisaldavaks. Autoriõiguse kuuluvuse küsimus jääb siin täiesti segaseks. Samuti jääb arusaamatuks, miks § 43 lubatakse ainult fotograafiline paljundamine, kuna § 44 lubatakse peale selle ka igasuguseid teisi paljundusviise. Praeguse paljundustehnika arengu seisukohalt

pole see piiramine sugugi oluline, iga paljundusviis võimaldab massilist paljudamist. Kui kellelgi on õigus oma või mõne teise tellitud portreed paljundada fotograafiliselt, miks ta ei võiks seda siis paljundada ka litograafiliselt, või mõnel muul teel, mis originaali veel paremini edasi annab.

See küsimus tuleb vaadeldavas projektis selgitada. Elulisuse ja praktilisuse seisukohast tuleks seaduseelnõus puhtalt läbi viia põhimõtte, et kõik tellimise täitmiseks valmistatud teoste autoriõigus, peale nimeõiguse, kuuluks tellijale. Selle seisukoha põhjendusi on osaliselt esitatud käesolevas töös lk.56-57. Kuid ilma põhjendustetagi on selge, et loominguliselt ega õigussuhte seisukohalt pole vahet portree ega mingi teise tellitud töö vahel. Õigelikult peaks ka autoriõiguse kaitse seadus käsitlema neid ühistelt alustelt, kui tellimise täimiseks tehtud töid erinevalt vabast loomingust.

Peale autori tunneb vaadeldav projekt veel kaasautorit. Neid ja nende vahekordade korraldamist käsitletakse § 8 järgmiselt:

"1. Ühiselt mitme isiku poolt loodud lahutamata ter-
viku moodustava teose suhtes kuulub autoriõigus ühiselt
kõigile kaasautoreile. Sarnase teose avaldamiseks, kasusta-

miseks, muundamiseks või mõnel muul viisil korraldamiseks on tarvilik kõigi kaasautorite nõusolek. Keeldub mõni kaasautoreist kaaluva põhjuseta nõusoleku andmisest, siis iga teine kaasautoreist võib taotleda, et kohus oma otsusega asendaks nõusoleku.

2. Igaüks kaasautoreist on õigustatud kaasautoriõiguste rikkumiste korral nõudma kohtulikku jälitamist.

3. Erilaadiliste teoste ühendamine, nagu kirjandusteoste ühendamine kujutav- või helikunstiteostega, ei loo kaasautoriõigust."

See paragraaf esitatud kujul on praktiliselt kõige raskesti kohaldatav ja võiks öelda tegeliku elu seisukohalt kõige ebaõnnestunud. Kõigi kaasautorite vahekordade lahendamise kohtu kätte andmine on nende küsimuste liiga tähtsaks ja keeruliseks tegemine. Iga kohtulik asjaajamine on küllalt keerukas, kulu- ja aeganõudev ning seda moodust kasutatakse tavaliselt siis, kui ei leidu enam mingit teist teed küsimuse lahendamiseks. Kohtul on ka väga raske kindlaks määrata, kas kaasautori keeldumise põhjus on küllalt "kaaluv" või mitte, kui "kaaluvaid põhjusi" pole seaduses loeteldud.

Ka kaasautori mõiste käesoleva § järgi jääb väga ebamääraseks, eriti kui kõrvutame p.1. algust p.3-ga, mis

näivad üksteisega olevat sisulises vastolus. Punkt 1. esimese lause järgi loetakse kaasautoriteks, kes ühiselt loonud lahutamatu terviku moodustava teose. See piiritletus on üldine. Punkt kolmandast aga selgub, et selle teose eri autorite poolt loodud osad peavad olema üheliigilised. Nii võib kaasautori õigus tekkida ainult kirjandusteoste liitmisel kirjandusteostega, helikunstiliste teoste liitmisel helikunsti teostega jne. Igatahes kaasautori küsimus selles redaktsioonis pole küllalt selge. Selle mõiste sisu ja piiritletus vajab veel selgitust, eriti vahetegemises kaastööga, mida on käsitletud seadusprojekti § 28. Raske on teha vahet kaasautori ja kaastöölise vahel. Praeguse seadusprojekti järgi saab kaastööd teha ainult perioodilistele väljaannetele, mitte aga koguväljaandele, mis oma sisuolemuselt ja koostiselt võib olla täiesti identne mõne alamanaki või ajakirja numbriga. Kuna seaduses pole käsitletud mitteperioodilisi koguteoseid, siis alluvad kõik mitme autori ühtliiki teostest koosnevad teosed kaasautorimõiste alla, kus vahetkordade lahendamine on väga keeruline ja tülikas.

Kaasautori mõiste sel kujul tuleks seadusest üldse kaotada. Mitme autori poolt koostatud teose autoriõigus tuleks anda teose väljaandjale või kirjastajale, kui

kirjastuslepingus pole teisiti asja korraldatud. Praegune seaduseprojekt § 10 järgi annab autoriõiguse väljaandjale või viimase puudumisel kirjastajale ainult anonüümsete teoste kohta, millel pole § 9 ettenähtud korras peale märgitud autori nime või tema pseudonüümi, või kujutavkunsti ja fotograafilisel teose tarvitatud märki. § 10 tuleks täiendada ja sinna viia ka mitme autori poolt koostatud teosed. Igatahes oleks sellise mooduse kaudu hõlpsam asju lahendada ja korraldada. Seda viisi on kasutanud Soome seadusandlus, kuna seal on koguteoses kaasa töötanud igale autorile jäetud autoriõigus ainult sellele osale, mis temale kuulub, kuna teose kui terviku autoriõigus kuulub kirjastajale. Selle mooduse juures on kaasautoritega asja korraldamine igatahes palju kergem ja lihtsam, eriti siis kui teosest on tarvis teha uusi muudetud ja ümbertöötatud trükke. Ümbertöötamisel, kui mõni kaasautor osutub tõrksaks, võib väljaandja teose autoriõiguse kandjana asendada tõrkujale kuuluva osa mõne uue autori tööga, ilma et oleks vaja käia keerulist ja aeganõudvat kohtuprotsessi teed. Kuna enamik kaasautorite poolt koostatud teoseid on mitmesugused õppe- ja käsiraamatud, millel õppekavadest tingitud muudatuste tegemine on kiireiseloomuline, siis tähendab "muundamiseks või mõnel

muul viisil korraldamiseks" tarvis mineva kaasautori nõusoleku hankimine kohtu teel sellise teose otsekohest surma, mis ei või aga olla seaduseandja tõsiseks tahteks.

Toodud näiteist on küllalt selge, et ka autoriõiguse subjekti määritlemisel ja käsitlemisel on vaadeldab seaduseprojekt küllalt lünklik, ebaselge ja meie praeguse elu tegelikku arenemisastet mitte arvestav. Enne kehtima panekut tuleks see osa veel põhjalikult läbi töötada, põhimõtted selgitada ja need seaduses siis ka sirgejooneliselt läbi viia. Praegusel kujul seaduse kehtima hakkamine oleks lausa õnnetus nii loojaile autoritele kui ka loomingu kasutajaile. Meie kohtuile pole seni olnud kuigi suurt praktikat autoriõiguslike küsimuste lahendamisel. Paratamatult peaksid uue seaduse järgi kõik pisiküsimused, mida rohkesti võib tulla, läbi käima kõik kohtuastmed kuni kõrgema instantsini, et saada seaduse tõlgendamiseks selle lõplikke autoriteetseid otsuseid.

4. Autoriõiguse sisust.

Autoriõiguse sisu käsitleval osal ei taha pikemalt peatuda harilikke ja kõige tavalisemaid küsimusi käsitleval osal, nagu seda on kasutus-, paljundus-, levitus- ja nime- ning tiitliõigust käsitlevad §§, kuigi ka neis on

mõningaid ebatäpsusi, mis annavad rohkeid võimalusi kaksipidi mõtlemiseks. Ruumi säästmiseks vaadelgem ainult üht, meie oludes täiesti uut õigust, nimelt "autoriosakut". Seda küsimust käsitleb seaduseprojekti § 18, mis koosneb 6 punktist. Mainitud paragraafi esimene punkt lausub: "Kujutavkunsti originaalteose tasulise võõrandamisel enne autoriõiguste kustumist, kui võõranduse tasu ületab 200 krooni, on võõrandaja kohustatud maksma saadud summast autorile autoriosakuna 3%. Originaalteose omandaja vastutab selle summa tasumise eest autori ees solidaarselt võõrandajaga. Kaasautoritel on õigus sellele tasule võrdseis osades, kui teisiti ei ole kokku lepitud." Tegelikult tähendab see seda, kui mingi kunstiteos on edasi võõrandatud järjest 100 isikule, et siis autor autoriosakuna on saanud peale esialgse müügihinna teose eest lisaks veel vähemalt kolmekordse müügihinna. Sama § p.3 piirab küll seda võimalust sõnadest, et "autoriosaku maksmise kohustus langeb ära, kui tõendatakse, et autoriosaku võrra vähendatud kunstiteose eest saadud summa ei ületa viimast kunstiteose ostuhinda." See aga ei vähenda selle uue õiguse tegeliku rakendamise tülikust ja keerulisust. § 18 paneb iga kujutavkunsti teose omanikule peale väga tülikaid ja ebameeldivaid kohustusi, milledest hoidumiseks on parem ja

otstarbekohasem loobuda üldse kujutavkunsti teose ostmisest.

Autoriosaku sisseseadmise kasuks võib kõnelda asjaolu, et maalikunstnikud, kujurid, graafikud jne. kas vilumatuses või häda sunnil müüvad oma teoseid vahel väga odavalt. Hiljem autori kuulsuse kasvades võivad aga samad teosed saada nende omanikele rikastumise allikaks. Kas aga selle asjaolu pärast on põhjust tülitada kõiki rahulikke kunstiteoste omandajaid ja võõrandajaid, kes seda ei tee mitte ärilise kasu saamise eesmärgiga, on küsitav. Autoriosaku maksmise kohustus § 18 p.3 järgi jääb püsima ka siis, kui kunstiteose eest saadud summa ületab viimase ostuhinna, kas või näiteks rahakursi langemise tõttu. Autoriosaku saamise kindlustamise võimalus on aga väga raske. Kes suudab jälgida kõigi kujutavkunsti teoste käest kätte siirdumist ja kindlaks teha nende eest saadud hinda aastakümnete jooksul, sest autoriosaku saamise õigus on ette nähtud kogu autoriõiguse kestavuse ajaks, s.o. § 55 p.1. järgi 50 aastat peale autori surma. Seda jälgimist ei suuda teostada ka sama § 18 p.6. järgi Vabariigi Valitsuse määrusega loodav ~~ei~~ asutis, sest absoluutselt võimatu on kujutavkunsti teose tasulisi võõrandamisi ja võõrandamisel saadud summasid jälgida ning registreerida, kui need satuvad

väljapoole meie seaduse kehtivuspiirkonda. Punkt 5. konstrueeritud teatamiskohustust saab sunduslikuks teha ikka ainult neile isikuile, kes alluvad meie seadustele.

§ 18 p.2 öeldakse: "Ehituskunstiteose või kunstkäsitöö võõrandamisel ei ole autoril õigust osaku saamiseks. Kui võõrandatakse kujutavkunsti teos ühenduses tervikuna mõne teise asjaga, siis tuleb autoriosak arvutada sellest tasusumma osast, mis tegelikult kunstiteose väärtusena tuleb arvata." Siit järgneb, et näiteks maja fassaadi või sisemuse kaunistamiseks loodud kujude, reljeefide, laemalide ja seinale maalitud pannode suhtes jääb autoriosaku saamise õigus püsima, sest need ei käi ehituskunsti teose mõiste alla, kuna nende looja pole tavaliselt mitte arhitekt, kes plaanistab ja loob ehituse, vaid eriline kujutav kunstnik. Kui sel juhtumil võõrandatakse kujutavkunsti teos ühenduses tervikuna mõne teise asjaga, käesoleval juhtumil majaga, kuidas saab siis kindlaks teha seda tasusumma osa, mis tegelikult tuleb arvesse kunstiteose väärtusena. Selle arvutamine ja kindlaksmääramine tundub olevat täiesti võimatu. Kui näiteks maja väärtus ehitamisel oletada võrdseks 100 ja kunstilised kaunistused sel puhul moodustavad 6% kogu ehituskuludest, mõne aasta pärast aga sama maja müüakse kinnisvara hindade tõusu tõttu edasi

150 eest, siis ei saa lugeda ometi kunstiteoste väärtust automaatselt 9 peale. Tegelikus elus tekitaks kõigi nende küsimuste lahendamine seaduseprojektis esitatud kujul palju raskusi ja võib uskuda, et § 18 esitatud kujul jääb lihtsalt paberile.

Seega pole tahetud põhimõtteliselt vaielda autori-osaku vastu. Sisuliselt autoriosak, s.o. autori osasaamine oma teose hilisemast käibest on meil ju teostatud juba lava- ja helikunsti teoste juures ettekande tasu saamisega. Samuti võiks sellest kõnelda ka kirjandusteoste puhul, avalikest ja eraraamatukogudest raamatute laenutamise juures, et iga teose laenutaja teatava summa maksaks autori kasuks. On ju selge, et raamatukogudest laenutamise võimalus vähendab iga teose levikut. Meil ja ka mujal saavad aga autorid teatava protsentuaalse tasu iga teose levinud eksemplari eest. Seega pole autorile majanduslikult sugugi ükskõik, kas tema teost levib 500 või 5000 eksemplari. Autoritasu suuruses on kümnekordne vahe. Autoriõiguse kaitse seaduse peamine eesmärk on aga kaitsta autori majanduslikke huve. Kui on tahetud vaadeldavas seaduseprojektis autoriosaku küsimus üldse üles võtta, siis oleks tulnud seda teha laiemas ulatuses, põhjalikult välja töötada ja esitada sellisel kujul, et seda oleks võimalus ellu

rakendada. Paberliku seaduse paberlikust kaitsest, kus kaitse teostamine kallimaks võib minna, kui sellest saadud tulu, pole kasu kellelgi. § 18 antud konstruktsiooni ellurakendamine ja tegelik läbiviimine võib aga nõuda rohkem kulu kui sellest on loota tulu. Seepärast tuleks see küsimus üldse autoriõiguse kaitse seadusest välja jätta.

5. Lõppmärkmeid.

Vaadeldavas seaduseprojektis on veel palju probleeme, mida tuleks sõeluda ja kaaluda, nagu autoriõiguse loovutamisküsimused, kirjastusleping, autoriõiguse aegumine, autoriõiguste rikkumised, autoriõiguste kaitse tsiviil- ja kriminaalõiguslikud eeskirjad, autoriõiguste kaitse vahendusasutise küsimus, seaduse kehtivuse piirkond ja Berni konventsioon jne. Ka need küsimused pole projektis lahendatud küllalt selgelt ja ega meie oludele vastavalt. Nendeski on palju segast ja asjatult keeruliseks aetut, nii et autoriõiguse kaitse korraldamiseks seaduseelnõu järgi tuleks uus võrdlemisi suur asutis ellu kutsuda. Kas seda aga meie oludes kõiki just nii on tarvis teha ja korraldada, selle küsimuse on seaduseelnõu koostajad jätnud endale asetamata. Vahest on siiski võimalik tervet autoriõiguse küsimust korraldada lihtsamalt, selgemalt ja meie oludele

vastavamalt.

Kuna ülalmainitud küsimused kuuluvad oma tegelikult rakenduselt kaubandus- ja protsessiõiguste ning rahvusvahelise õiguse valdkonda, siis jätame nad siinkohal puudutamata. Meid huvitas esijoones autoriõiguse tsiviilõiguslikud põhiprobleemid ja nende rakendus meie vastses seadusprojektis.

Sellestki pögusast pilguheitest peaks selge olema, et mainitud "autoriõiguse katise seaduse" projekt sel kujul on täielikult vastuvõetamatu.

Kasutatud kirjandus.

1. Allfeld, Philipp dr. Urheber- und Erfinderrecht. Verlag von Julius Springer. Berlin 1923. Enzyklopädie der Rechts-Staatswissenschaft XIV.
2. Autoriõiguste kaitse seadus, 1937. aasta projekt.
3. Bonniers Konversations-Lexikon. Redaktionskommitté: Sture Centerwall, Bernh. Karlgren, Paul Hellström, Joh. S. Lundberg, Axel Herrling, Oscar Wieselgren. Huvodredaktör: Yngve Lorents. V: Groschen-Ito. Stockholm, Albert Bonniers förlag (1924).
4. Dernburg, Heinrich dr. Urheber-, Patent-, Zeichenrecht; Versicherungsrecht und Rechtsverfolgung. Herausgegeben und zu Ende geführt von Dr. Josef Kohler. Halle a. d. S. Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses 1910.
5. The Encyclopaedia Britannica. Fourteenth edition. A new survey of universal knowledge. Volume 6. The Encyclopaedia Britannica Company, LTD, London. Encyclopaedia Britannica INC, New York. (1929-1930).
6. Der Grosse Brockhaus. Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden. Fünfzehnte, völlig neuarbeitete Auflage von Brockhaus' Konversations-Lexikon. Ergänzungsband A-Z. F. A. Brockhaus / Leipzig 1935.
7. Hansen, Fritz. Das Urheber-, Verlags- und Pressrecht für das gesamte Druckgewerbe. Erste Teil. Halle a. S. Verlag von Wilhelm Knapp 1911.
8. Ilus, E. dr. jur. Tsiviilõigus. Autoriseeritud konspekt. Loengute järgi koostanud A. Rammul. Teine täiendatud trükk. Tartus 1939.
9. Iso Tietosanakirja. Toimituskunta: Jaakko Forsman, Lauri Hendell-Auterinen, J. A. Wecksell, J. Havu, H. J. V. Brontherus, Arvi Grotenfelt, N. J. Toivonen, B. Wuolle. Kolmastoista osa. Kustantaja ja Julkaisija Kustannusosakeyhtiö Otava Helsingissä. (1937)
10. Larousse du ^{XX}^e siècle en six volumes; Tome 5e, Paris 1932. Librairie Larousse.

11. Mothes, Rudolf dr. jur. Das Recht an Schrift- und Kunstwerken. Druck und Verlag von B. G. Taubner in Leipzig und Berlin 1913.
12. Neuberg, J. Der internationale gewerbliche Rechtsschutz. Leipzig G. J. Göschen'sche Verlags-handlung 1905.
13. Paull, H. M. Literary ethics. A study in the growth of the literary conscience. Tharnton Butterworth, Limited 15, Bedford street, London, W.C.2. (1928).
14. Piip, A. Kaubandusõigus ja protsess. Akadeemilise Kooperatiivi kirjastus Tartu, 1939.
15. Piip, A. Rahvusvaheline õigus. Akadeemilise Koopera-tiivi kirjastus Tartu, 1936.
16. Puksov, Fr. Eesti raamatu arengulugu seoses kirja ja raamatu üldise arenemisega. Tallinnas 1933. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu kirjastus.
17. Puksov, Fr. Tartu ja Tartu-Pärnu rootsiaegse ülikooli trükikoda. Akadeemilise Kirjandusühingu kir-jastus Tartu, 1932.
18. Rauter, Gustav dr. Das Deutsche Urheberrecht an literarischen, künstlerischen und gewerblichen Schöpfungen. Leipzig, G. J. Göschen'sche Verlagshandlung 1905.
19. Schlittgen, J. dr. Das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Tonkunst, das Verlagsrecht, und das Urheberrecht an Werken der bildenden Künste und der Photographie. Leipzig, G. J. Göschen'sche Verlagshandlung 1908.